

"Anders beleefd?"

Een onderzoek naar strafbeleving bij allochtone jongeren

Amsterdam, november 1997

E.M. Klooster
A.J.E. van Hoek
C.A. van 't Hoff

Inhoudsopgave

1	Het onderzoek toegelicht	3
1.1	Inleiding	3
1.2	Onderzoeksvragen	4
1.3	Onderzoeksopzet	5
1.4	Verantwoording	6
2	Factoren die de strafbeleving beïnvloeden	7
2.1	Inleiding	7
2.2	Persoonlijke kenmerken van jongeren	8
2.3	Kenmerken van de sociale omgeving	10
2.4	Kenmerken van strafrechtelijke instanties	13
3	Strafbeleving bij Antilliaanse jongeren	15
3.1	Algemene achtergrond	15
3.2	Specifieke factoren van invloed op strafbeleving	17
3.3	Oordelen over straffen	19
3.4	Oordelen over strafsoorten	20
3.5	Oordelen over de bejegening	22
4	Strafbeleving bij Surinaamse jongeren	25
4.1	Algemene achtergrond	25
4.2	Specifieke factoren van invloed op strafbeleving	25
4.3	Oordelen over straffen	27
4.4	Oordelen over strafsoorten	28
4.5	Oordelen over de bejegening	29
5	Strafbeleving bij Marokkaanse jongeren	31
5.1	Algemene achtergrond	31
5.2	Specifieke factoren van invloed op strafbeleving	32
5.3	Oordelen over straffen	34
5.4	Oordelen strafsoorten	37
5.5	Bejegening	39
6	Strafbeleving bij Turkse jongeren	41
6.1	Algemene achtergrond	41
6.2	Specifieke factoren van invloed op de strafbeleving	42
6.3	Oordelen over straffen	43
6.4	Oordelen over strafsoorten	45
6.5	Bejegening	47
7	Conclusies en aanbevelingen	49
7.1	Inleiding	49
7.2	Persoonlijke kenmerken van invloed op strafbeleving	50
7.3	Overeenkomsten en aanbevelingen allochtone groepen	50
7.4	Constateringen/aanbevelingen specifiek voor (bepaalde) allochtone groepen	54
7.5	Ten slotte	60
Bijlage 1	Geïnterviewde allochtone sleutelpersonen en praktijkwerkers	62
Bijlage 2	Literatuurlijst	63

1 Het onderzoek toegelicht

1.1 Inleiding

'Anders beleefd?' is een onderzoek naar strafbeleving onder allochtone jongeren dat is uitgevoerd in opdracht van de Dienst Preventie, Jeugdbescherming en Reclassering (PJR) van het Ministerie van Justitie. Alvorens een dergelijk thema bij de kop te pakken is het goed om het begrip strafbeleving nader te duiden.

De Dikke Van Dale spreekt bij de uitleg over het woord 'beleving' over de 'innerlijke ervaring'. Hiermee wordt duidelijk dat het een moeilijk grijpbaar onderwerp betreft. Het gaat namelijk om puur subjectieve informatie: hoe ervaart de betrokkene -in dit geval- de reactie van de overheid op een gedraging die strafbaar gesteld is?

Die 'innerlijke ervaring' valt uiteen in een aantal componenten:

- Wat vinden jongeren van de hen opgelegde sancties en straffen? Het gaat hier om de straftoemeting: vinden de jongeren de aard en omvang van de straf terecht? Oftewel, wordt de straf passend gevonden en is het verband tussen het delict en de straf duidelijk?
- Hoe beleven jongeren hun contacten met de strafrechtelijke instanties? Het gaat hier om de waardering van het interactie-proces dat plaatsvindt tussen de jongeren en de betrokken strafrechtelijke instanties¹. Wat vinden de jongeren van de manier waarop ze zijn behandeld door vertegenwoordigers van deze instanties?

Informatie over de strafbeleving van allochtone jongeren is zeer belangrijk vanwege een aantal ontwikkelingen die zich in Nederland hebben voorgedaan.

Allereerst is de variatie in strafsoorten toegenomen door de toegenomen toepassing van leer- en werkstraffen.

Daarnaast heeft Nederland zich ontwikkeld tot een multi-culturele samenleving. Dit heeft mede ten gevolge dat - door allerlei factoren waar in dit verband niet verder wordt ingegaan - meer en meer allochtonen in het strafproces terecht komen.

Vele jongeren (allochtoon en autochtoon) komen jaarlijks met de justitiële instanties in aanraking. Door meer informatie over de manier waarop jonge allochtone delinquenten hun straf beleven en in hoeverre hierin verschillen bestaan met autochtone delinquenten, hoopt de Dienst PJR de vraag te kunnen beantwoorden welke invloed straffen hebben met name waar het gaat om allochtone gestraften. Daarnaast wordt beoogd om personen van organisaties die met het opleggen en uitvoeren van straffen belast zijn (zoals de Reclassering, de Raad voor de Kinderbescherming, officieren van justitie, kinderrechtshouders en medewerkers van strafinrichtingen) van kennis te voorzien over relevante culturele factoren zodat men daar in de dagelijkse praktijk mee rekening kan houden.

Op de achtergrond speelt ook de constatering van het Criem-project waarin een aantal departementen samenwerken, dat het in Nederland ontbreekt aan onderzoek naar de effecten van (strafrechtelijke) interventies en van reclasserings- en kinderschermingsbemoeienis bij allochtone delinquenten. Ook hier wordt de vraag gesteld of er sprake is van een andere straf-

Noot 1 Het betreft hier niet alleen de instanties die bij de tenuitvoerlegging van de straf zijn betrokken (reclassering, kinderscherming, justitiële jeugdinstellingen e.d.). Ook de interactie met strafrechtelijke instanties waarmee de jongeren contact hebben vóórdat de formele straf wordt opgelegd (bejegening door de politie en de officier van justitie bijvoorbeeld) kan als straf worden ervaren en/of invloed hebben op de strafbeleving.

beleving onder allochtonen.

Om aan te kunnen geven hoe allochtone jongeren hun straf beleven is door ons in de eerste helft van 1997 onderzoek gedaan. Daarbij is door een begeleidingscommissie die is samengesteld uit vertegenwoordigers van verschillende afdelingen van het Ministerie van Justitie, ondersteuning geboden. In 'Anders beleefd?' zijn de belangrijkste bevindingen opgenomen.

1.2 Onderzoeksvragen

Dit onderzoek is toegespitst op de volgende onderzoeksvragen:

1 Zijn er verschillen te constateren in de strafbeleving tussen allochtonen en autochtonen? Zo ja, welke verschillen zijn dat?

Aan het begrip strafbeleving worden in dit verband drie componenten onderscheiden:

- de omvang van de straf: is de straf proportioneel, met andere woorden pas deze naar zwaarte in de beleving van de jongere bij ernst van het gepleegde delict?
- de soort straf: is de straf passend in de beleving van de jongere?
- de wijze waarop deze straf ten uitvoer wordt gelegd: sluit de bejegening van justitiële instanties (politie, rechter, reclassering, kinderscherming) aan bij de beleving van de jongere?

2 In hoeverre bestaan er verschillen in strafbeleving tussen diverse allochtone groepen?

Bij de beantwoording van deze vraag wordt niet alleen de beleving van gestrafte jongere zelf in beschouwing genomen, maar ook de mening van diens sociale omgeving. Daarbij wordt onderscheid gemaakt naar:

- gezin/familie (ouders);
- 'peergroup' (vrienden);
- de eigen etnische gemeenschap.

3 Op welke wijze kan door rechtshandhavers, reclassering en kinderscherming in de praktijk beter worden aangesloten bij de strafbeleving van de diverse allochtone groepen.

Hierbij komt aan de orde op welke wijze de behandeling van specifieke groepen meer op maat gesneden kan worden.

Het onderzoek heeft betrekking op jongeren van 12 tot en met 25 jaar. Dit betekent dat hieronder zowel strafrechtelijk minder- als meerderjarigen vallen. Bij de minderjarigen is het betrekken van de beleving van ouders relevant.

Aangezien naar de Halt-afhandeling momenteel een vergelijkbaar onderzoek wordt ingesteld, wordt deze straf niet meegenomen in dit onderzoek. Het onderzoek heeft betrekking op de volgende allochtone groepen: Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen². In het onderzoek zijn vooral gegevens over jongens verkregen aangezien de ervaringen van de respondenten overwegend op contacten met jongens gebaseerd zijn. Als informatie specifiek op meiden betrekking heeft, zal dat worden aangegeven.

Gezien de aard van het onderzoek heeft de informatie die in dit rapport wordt weergegeven betrekking op jongeren die om welke reden dan ook met politie en justitie in aanraking gekomen zijn. Duidelijk is dat daarvan bij het overgrote deel van de allochtone jongeren in Nederland geen sprake is. Vele jongeren doorlopen een normale schoolcarrière en groeien op zonder problemen.

Noot 2 Gezien de band tussen Nederland en de Antillen beschouwen vele Antillianen zich niet als allochtoon, zie Van Hulst (1997).

Voorts maken we vooraf de opmerking dat onderzoek als het onderhavige altijd het gevaar in zich heeft om generaliserend te werken ten aanzien van de onderzochte groepen. Op zoek naar de grootste gemene deler van bepaalde groepen moet men zich steeds realiseren dat er enorme verschillen bestaan tussen jongeren met eenzelfde etnische achtergrond.

Dit onderzoek heeft niet de pretentie om uitspraken te doen over de effectiviteit van bepaalde straffen of maatregelen. Het onderzoek heeft zich specifiek gericht op de beleving van de jongeren door de ogen van anderen.

1.3 Onderzoeksopzet

Voor dit onderzoek zijn de volgende bronnen geraadpleegd.

1 De bestaande literatuur op het terrein van strafbeleving.

Via diverse bibliotheken (SWIDOC, ministerie van Justitie, Juridische Bibliotheek Universiteit van Amsterdam, Centrum voor Jeugdinformatie Utrecht) is gezocht naar literatuur waarin strafbeleving aan de orde komt. Ook via internet is een zoekopdracht geplaatst. Aangezien er nationaal en internationaal weinig literatuur bestaat waarin direct op de beleving van straffen wordt ingegaan, is vooral literatuur gebruikt waarin dit thema zijdelings aan de orde komt. Daarnaast is literatuur gebruikt die inzicht geven in specifieke groepen (zie literatuuroverzicht).

2 Deskundigen op het terrein van het strafrecht.

In de voorbereidende fase van het onderzoek zijn enkele telefonische interviews gehouden met deskundigen op het terrein van het strafrecht. Het betreft wetenschappelijke onderzoekers op het terrein van het strafrecht en op het gebied van de problematiek van allochtonen.

3 Allochtone sleutelpersonen.

Voor meer informatie over de beleving van allochtone jongeren en hun omgeving, zijn 12 interviews gevoerd met sleutelpersonen uit de vier allochtone gemeenschappen die in het onderzoek zijn betrokken.

Daarbij is gezocht naar personen die met enig gewicht namens een groter deel van die gemeenschap kunnen spreken en dus meer dan alleen een persoonlijk geluid in kunnen brengen. Het gaat dan om:

- personen uit de politiek die geacht worden een dieper inzicht in de behandelde problematiek te hebben;
- religieuze personen (bij de Marokkanen en de Turken) dan wel vertegenwoordigers van allochtone zelforganisaties of deskundigen (bij de Antillianen en Surinamers) die veel contacten hebben met jongeren;
- vertegenwoordigers van vrouwenorganisaties (bij de Turken en de Surinamers) dan wel vrouwen in beleidsfuncties die vanuit de visie(s) van vrouwen (moeders) de problematiek benaderen.

4 Deskundigen werkzaam in de justitiële praktijk.

Er zijn face-to-face interviews gehouden met 14 personen uit het justitiële bedrijf. Het gaat daarbij om personen die bij de bestraffing zelf betrokken zijn, namelijk een kinderrechter, een officier van justitie en politiefunctionarissen.

Ook is gesproken met medewerkers die in het kader van de uitvoering van de opgelegde sancties contact hebben met vooral allochtone gestraften namelijk de Raad voor de Kinderbescherming, de (jeugd)-reclassering, groepsleiders en geestelijk verzorgers in (jeugd)inrichtingen.

Het onderzoek is als volgt ingericht. Ter beantwoording van de onderzoeksvragen is gestart met het literatuuronderzoek. Hieruit bleek echter dat er vrij weinig literatuur bestaat die gericht is op de strafbeleving van jongeren en dat er praktisch helemaal geen gegevens zijn die expliciet betrekking hebben op de strafbeleving van de vier genoemde allochtone groeperingen.

Het bleek daarom niet mogelijk zonder meer om op grond van literatuuronderzoek uitspraken te doen over verschillen in strafbeleving tussen de onderscheiden groeperingen. Wel konden op grond van literatuuronderzoek factoren worden geïdentificeerd die (waarschijnlijk) van invloed zijn op de strafbeleving van de (verschillende groepen) jongeren. Deze factoren zijn in kaart gebracht (zie hoofdstuk 2).

Vervolgens is geanalyseerd ten aanzien van welke factoren de verschillende groepen jongeren van elkaar afwijken. Daarna is basis van het literatuuronderzoek een aandachtspuntenlijst opgesteld die bij de interviews met praktijkwerkers en allochtone deskundigen is gehanteerd. Per geïnterviewde groep zijn verschillende accenten gelegd. Bij de praktijkwerkers kon bijvoorbeeld meer concreet worden ingegaan op de dagelijkse bejegening van jongeren. Deze factoren komen per groep afzonderlijk aan de orde in de hoofdstukken 3 tot en met 6.

Conclusies en aanbevelingen voor alle groepen worden in hoofdstuk 7 weergegeven.

1.4 Verantwoording

De gevoerde gesprekken leverden een caleidoscoop aan meningen, ideeën en waarnemingen op. In deze rapportage proberen we aan de veelvormigheid daarvan recht te doen, al staat centraal dat zoveel mogelijk de grootste gemene deler van de bevindingen wordt weergegeven. Indien er op belangrijke onderdelen grote verschillen bestaan tussen de respondenten, zullen we daarop ingaan. Ook verschil van inzicht tussen allochtone en autochtone respondenten zal zoveel mogelijk aan worden gegeven.

In het onderzoek zijn de belangrijkste informatiebronnen: allochtone jongeren zelf, nog niet betrokken. Reden hiervoor is dat de opdrachtgever eerst meer zicht wilde hebben op de vraag of er überhaupt verschillen bestaan tussen de diverse etnische groepen. Er is voor gekozen om de informatie die hieromtrent bij professionals en allochtone vertegenwoordigers ruimschoots aanwezig werd geacht, aan te boren. Opvallend was overigens dat bijna alle respondenten er hun verbazing over uitspraken dat jongeren zelf in deze fase nog niet aan het woord komen.

Het feit dat in dit onderzoek geen gesprekken met jongeren gevoerd konden worden, heeft als consequentie dat de verkregen gegevens met enige voorzichtigheid benaderd moeten worden. Immers, er zijn vooral meningen van derden over de beleving van jongeren en personen uit hun omgeving in kaart gebracht. Dat betekent dat een subjectieve component is ingevoerd. Het bleek onmogelijk persoonlijke meningen en meer objectieve waarnemingen altijd volledig van elkaar te scheiden.

2 Factoren die de strafbeleving beïnvloeden

2.1 Inleiding

Uit literatuur (Eggermont, 1994) blijkt dat het oordeel over de straf die ondergaan wordt, tot stand komt in een proces van reflexie, waarbij inzicht in het eigen gedrag en strafaanvaarding bepalend zijn voor de mate waarin de gestrafte jongere de sanctie passend vindt.

Persoonskenmerken als intelligentie, leeftijd, ontwikkelingsniveau en scholing stellen grenzen aan de mogelijkheden tot reflexie van individuele jongeren.

Daarnaast spelen ook de omstandigheden een rol waaronder de jongeren in aanraking komen met de strafrechtelijke instanties en de wijze van interactie tussen de jongere en deze instanties³. Bepaald optreden van de strafrechtelijke instanties creëert gunstiger voorwaarden voor reflexie dan ander optreden, zoals bijvoorbeeld rustig en correct optreden, geven van begrijpelijke uitleg, tonen van begrip, het gelijkwaardig behandelen van verschillende verdachten en het geven van ruimte aan de jongeren om hun eigen verhaal te vertellen (Aalbers en Kamminga, 1983). De in de instanties heersende waarden en normen en de attitude jegens allochtone jongeren zullen ook van invloed zijn op het interactieproces tussen de instanties en de jongeren. Aalbers en Kamminga (1983) stellen dat de politiecultuur een gesloten groeps cultuur is, waarin de onderlinge solidariteit jegens een vijandige buitenwereld groot is. Ook stellen zij dat binnen het politie-apparaat het sociale onderscheidingsvermogen ten opzichte van allochtonen minder ver ontwikkeld is dan ten aanzien van autochtonen.

De beleving van de jongere en de strafaanvaarding wordt verder mede beïnvloed door de beleving en oordelen van de sociale omgeving van de jongere (zie o.m. Van der Hoeven, 1986):

- Hoe beleeft de omgeving het normoverschrijdende gedrag van de jongere? Hoe wordt dit gedrag beoordeeld en hoe reageert men hierop?
- Wat vindt de omgeving van de (reactie van de) strafrechtelijke instanties?

Schema 1 geeft een overzicht van de betrokken partijen wier kenmerken, oordelen en reacties van invloed (kunnen) zijn op de strafbeleving van de gestrafte jongere.

Schema 1: Partijen wier kenmerken, oordelen en reacties de strafbeleving van jongeren kunnen beïnvloeden

Overheid:

- politie
- rechterlijke macht
- reclassering/jeugdbescherming
- justitiële jeugdinrichtingen

Sociale omgeving:

- familie/gezin
- "peergroup"
- bredere sociaal-culturele referentiegroep

Jongere

Noot 3 Zo stellen Aalbers en Kamminga dat de wijze waarop de interactie verloopt met de politie belangrijk is voor "het rechtsgevoel en de strafbeleving van de (verdachte) burger".

De strafbeleving van de jongere komt al met al tot stand in een ingewikkeld interactie-proces tussen de jongere, mensen uit diens sociale omgeving en vertegenwoordigers van de betrokken strafrechtelijke organisaties. Deze interactie wordt beïnvloed door de kennis, verwachtingen, reacties en de sociaal-economische, religieuze en culturele achtergrond van die betrokken personen.

Het is onmogelijk om (de invloed van) al deze factoren echt goed te onderzoeken in het kader van dit onderzoek. Daarom hebben we op grond van literatuuronderzoek en aanvullende interviews een nadere selectie gemaakt van factoren die waarschijnlijk doorslaggevend effect hebben op de strafbeleving van jongeren. Deze factoren worden in de volgende paragrafen beschreven. Overigens wordt in deze paragrafen niet precies aangegeven op welke manier deze factoren doorwerken in de strafbeleving. Nadere specificatie van de werking van deze factoren bij de verschillende allochtone groeperingen is te vinden in hoofdstuk 3 tot en met 6.

2.2 Persoonlijke kenmerken van jongeren

2.2.1 Intelligentie en ontwikkelingspeil

Jongeren gebruiken bij de beoordeling van hun straf regelmatig de termen "terecht - onterecht" en "redelijk - onredelijk". In het eerste onderzoek van Eggermont uit 1994 naar de strafbeleving van jongeren stelt zij dat het gebruik van deze begrippen verwijst naar twee leer- of ontwikkelingsprocessen (inzicht in het eigen gedrag en strafaanvaarding) die samen een belangrijke rol spelen bij de wijze waarop jongeren hun straf beleving. In haar tweede onderzoek naar strafbeleving uit 1997 definieert Eggermont deze twee begrippen nader. Inzicht in het eigen gedrag omvat volgens haar naast het rationele besef de regels te hebben overtreden kortweg geformuleerd een drietal elementen:

- besef van de gevolgen;
- besef van de eigen verantwoordelijkheid;
- inzicht in het ontstaan van het delictgedrag.

Strafaanvaarding omvat volgens haar het besef dat de straf verdiend is, iets goedmaakt en past bij het delict.

Voor het verwerven van deze ontwikkelingsaspecten is reflexie nodig.

In hoeverre reflexie tot stand komt, hangt af van allerlei factoren. De mate waarin de jongere in staat is tot rationeel-cognitieve bezinning hangt mede af van de intelligentie en het ontwikkelingspeil van de jongere.

Ook begeleiders in het inrichtingencircuit merken dat deze factoren van invloed zijn op de strafbeleving. Zij hebben de indruk dat minder intelligente of minder ontwikkelde jongeren straffen als extra zwaar ervaren. Hun verklaring hiervoor is dat jongeren die niet begrijpen welk gedrag (in de inrichting) van hen verwacht wordt, het gevoel krijgen dat ze tegengewerkt worden. Verder bestaat de indruk dat de straf beter wordt geaccepteerd naarmate iemand beter beseft wat hij anderen en zichzelf aandoet.

Uiteraard is leeftijd van invloed op het ontwikkelingspeil van een jongere. Hoe jonger iemand is, des te beperkter zullen zijn mogelijkheden tot reflexie in het algemeen zijn en des te minder zal hij de straf begrijpen en accepteren.

Daarnaast is etniciteit indirect van invloed op het ontwikkelingsniveau van jongeren. Allochtone jongeren hebben een onderwijsachterstand⁴ in vergelijking tot autochtonen. Deze onderwijsachterstand zal een negatief

Noot 4 Zie onder meer het verslag van het op 16 oktober 1994 gehouden congres Kansen en bedreigingen voor moslimjongeren in Nederland, waarin wordt gesteld dat Turkse en Marokkaanse jongeren vaak al in groep 3 zo'n onderwijsachterstand hebben dat ze die niet meer inlopen.

effect kunnen hebben op de mogelijkheden van allochtone jongeren om inzicht te verwerven in hun eigen gedrag en de straf te aanvaarden.

2.2.2 Aard en omvang van de contacten met strafrechtelijke instanties

Het aantal keren dat een jongere in contact is gekomen met strafrechtelijke instanties, is van invloed op de strafbeleving. Volgens enkele respondenten geldt voor de meeste jongeren dat de eerste keer dat een straf wordt opgelegd meestal de meeste indruk maakt en dat dat steeds minder wordt naarmate een jongere vaker in contact komt met het strafrechtelijk systeem (zie ook Beeke en Ferweda). Het verschil in strafbeleving tussen een 'first-offender' en een jongere uit de harde kern is dan ook erg groot. Daarnaast is de aard van het contact van invloed op de strafbeleving. Een straf wordt volgens respondenten rechtvaardig gevonden als de zwaarte van de straf in de ogen van de jongere past bij de ernst van het delict. Het oordeel over de ernst van delicten en de ervaren zwaarte van straffen blijkt per etnische groep te variëren. Hier wordt in de hoofdstukken 3 - 6 nader op ingegaan.

De aard van de contacten hangt ook samen met de leeftijd van de jongere: minderjarigen worden anders bejegend en krijgen deels andere straffen opgelegd als meerderjarigen. Voor zowel minder- als meerderjarigen geldt dat de omstandigheden en de wijze waarop opgetreden wordt door de strafrechtelijke instanties van invloed zijn op de beleving van de interventie (zie Aalbers en Kamminga, 1983).

Een andere factor die van belang is, vormt de snelheid waarmee gestraft wordt. Jongeren ervaren volgens de respondenten, onafhankelijk van hun etniciteit, een straf vaak als mosterd na de maaltijd en daarom als minder zinnig als er veel tijd zit tussen het delict en de uitvoering van de straf.

2.2.3 Mate van betrokkenheid van ouders

De geïnterviewden zijn unaniem van mening dat de opgelegde straf eerder geaccepteerd zal worden, als de ouders betrokken zijn bij de strafafdoening en de straf onderschrijven⁵. Dit geldt voor alle jongeren, maar sterker voor jongeren die minderjarig zijn dan voor meerderjarigen (zie onder meer Geilhufer, 1979).

De mate waarin ouders betrokken zijn bij hun kinderen varieert per onderzoeksgroep. Dit hangt onder meer samen met de samenstelling van het gezin en de hechtheid van de familiebanden, die per etnische groep nogal uiteenlopen. De redenen waarom soms de contacten tussen strafrechtelijke instanties en ouders zeer moeizaam of geheel niet tot stand komen, variëren ook per onderzoeksgroep, evenals de mate waarin ouders de straf accepteren en onderschrijven. Deze factoren zullen dan ook aan de orde komen in de hoofdstukken die aan de verschillende allochtone groepen apart zijn gewijd.

Noot 5 Van der Laan (1985) stelt dat ook in de hulpverlening ouders meer betrokken zouden moeten worden bij de behandeling. De wensen en verwachtingen van de ouders (en de jongeren zelf) zouden centraler moeten staan om teleurstellingen en misverstanden te voorkomen.

2.3 Kenmerken van de sociale omgeving

2.3.1 Individu versus groepsoriëntatie

Westerse en rijke samenlevingen zijn over het algemeen individualistisch ingesteld. Zo ook de Nederlandse samenleving. De allochtone doelgroepen van ons onderzoek hebben echter hun wortels in minder rijke en minder individualistisch ingestelde samenlevingen. Hun moederlanden worden in het algemeen getypeerd als collectivistische samenlevingen (zie onder meer Gibbens en Ahrenfeldt, 1971 en Eppink, 1981).

In een individualistische samenleving groeien kinderen op in overwegend kleine gezinsverbanden. Naast de directe familie, te weten ouders en broers en zussen, leven er meestal geen andere familieleden in huis. Kinderen leren zichzelf te beschouwen als een individu met een 'eigen ik'. Hen wordt bijgebracht dat zij zelf verantwoordelijk en aanspreekbaar zijn voor hun eigen gedrag (interne controle). Verder richt een deel van de opvoeding zich op het bijbrengen van individuele vaardigheden, waardoor zij later zelfstandig kunnen functioneren. Goed presteren op school, eigen hobbies, 'je tijd niet verdoen' zijn opvoedingswensen die typerend zijn voor veel ouders van autochtone jongeren (Hofstede, 1994).

De allochtone doelgroepen van dit onderzoek groeien in het algemeen op in grotere sociale verbanden. De familiebanden zijn uitgebreider dan in Nederland. In de landen van herkomst is het niet ongebruikelijk om met drie generaties samen te leven of zelfs met familieleden die niet tot de naaste familie behoren. Kinderen leren zichzelf te beschouwen als onderdeel van dit grotere geheel. De verantwoordelijkheid van kinderen en ouders ligt in de eerste plaats in loyaliteit naar de eigen familie. Het aanleren van gedrag dat voldoet aan de verwachtingen van de familie vindt men over het algemeen belangrijk. Zo wordt er veel aandacht besteed aan de wijze waarop jongeren zich moeten gedragen en respect moeten tonen tegenover ouders of andere oudere familieleden. Het bijbrengen van vaardigheden gericht op de individuele ontwikkeling van het kind komt op de tweede plaats (Hofstede, 1994).

De verschillen die bestaan tussen individualistische culturen en groepsgeoriënteerde culturen zijn van groot belang voor de uitkomsten van ons onderzoek. De waarden en normen van beide samenlevingsvormen variëren namelijk dermate, dat dit van invloed kan zijn op de strafbeleving.

2.3.2 Schaamte versus schuld

Individualistische samenlevingen zoals de Nederlandse samenleving kennen een schuldcultuur. Kinderen leren zich schuldig te voelen als zij niet voldoen aan de hen opgelegde regels. Het ervaren van schuld is een zaak van het persoonlijk geweten. Een kind dat in een onbewaakt moment iets doet wat de ouders niet toestaan maar niet wordt gesnapt, zal zich over het algemeen toch schuldig voelen (Hofstede, 1994). In dit verband wordt gesproken over interne controle.

De opvoeding van de allochtone jongeren is gebaseerd op een schaamtecultuur. Als een jongere wordt opgepakt voor een strafbaar feit, dan zal niet alleen hijzelf, maar ook de rest van de familie zich schamen. Schaamte is in die zin een collectieve beleving en afwijkend, crimineel gedrag een groepsverantwoordelijkheid, terwijl binnen de schuldcultuur het gaat om de persoonlijke beleving en verantwoordelijkheid van het individu (Hofstede, 1994).

Binnen de schaamtecultuur wordt met name het 'bekend worden' van het ongewenst gedrag als zeer zwaar ervaren. In dit verband wordt gesproken van externe controle (Gibbens en Ahrenfeldt, 1971).

De verschillen die bestaan tussen de Nederlandse schuldcultuur en de

schaamtecultuur van de onderzochte allochtone gemeenschappen werken uiteraard door in de wijze waarop straffen beleefd worden door de jongeren en hun omgeving.

2.3.3 De invloed van peergroups

Jongeren hechten in het algemeen vrij veel waarde aan de meningen van leeftijdgenoten ("peergroups"). Hoe minder goed de band is met de ouders, des te belangrijker zal de mening van de groepsleden worden (Veenman, 1997 en Pels, 1996). Volgens enkele respondenten geldt dat een straf eerder geaccepteerd zal worden indien de leden van de peergroup de straf onderschrijven en het delinquente gedrag van de jongere afkeuren. Verder zou voor alle jongeren gelden dat hoe gemarginaliseerder de peer-group is, des te minder zij (bepaalde vormen van) crimineel gedrag zullen afkeuren. Crimineel gedrag en straf kan zelfs juist status krijgen binnen zo'n groep die zich dan vaak ook afzet tegen de Nederlandse samenleving en/of volwassenen uit hun eigen gemeenschap.

Geïnterviewde medewerkers van strafrechtelijke instanties hebben de ervaring dat het gedrag van jongeren flink wordt beïnvloed door peer-groups, met name als leden van de peergroup aanwezig zijn bij dat contact. Allochtone jongeren hechten over het algemeen relatief veel waarde aan hun eigen status binnen de peergroup. Persoonlijke zwakte, zoals het tonen van emoties, kan die status in gevaar brengen, althans zo beleven de jongeren dat. Enkele respondenten stellen dat stoer en onverschillig gedrag in de rechtbank en tijdens straffen veelal verklaard zouden kunnen worden door de aanwezigheid van leden uit de peergroup, waardoor een zekere houding zou moeten worden hoog gehouden. Gedrag van autochtone jongeren zou minder afhankelijk van de aanwezigheid van leden van de peergroup zijn, is de indruk van de geïnterviewden. Dit sluit aan bij de constatering van Eppink (1981) dat in zogenaamde "wij-culturen" een extra scherp onderscheid wordt gemaakt tussen de ingroup en de outgroup en dat in wij-culturen het belang en de invloed van peergroups voor jongeren enorm groot is.

2.3.4 Visie op overheid en straf

Opvoeding een zaak van de gemeenschap of van de familie?

Het Nederlandse jeugdstrafrecht bepaalt dat straffen die opgelegd worden aan minderjarigen een opvoedende waarde dienen te hebben. Dit betekent dat strafrechtplegers soms niet volstaan met het opleggen van een straf aan de jongere, maar dat ook in overleg met de ouders bekeken kan worden hoe de jongere weer op het goede pad kan worden gebracht. De strafrechtpleger bemoeit zich dus soms in meer of mindere mate met de opvoeding. Veel (maar overigens niet alle) autochtone ouders zijn hiervan op de hoogte. Voor allochtonen is dit echter veel minder vanzelfsprekend. Verschillende allochtone ouders voelen zich als ouders gestraft, als zij door strafrechtplegers aangesproken worden op hun opvoedingsverantwoordelijkheid. Voor hen is de opvoeding van de kinderen een persoonlijke zaak. Zij verwachten van de strafrechtplegers dat ze de jongere straffen en niet dat zij zich mengen in de opvoeding die zich grotendeels binnenshuis afspeelt. Dit sluit aan bij het onderscheid dat volgens Eppink (1981) in wij-culturen scherp gemaakt wordt tussen binnen (opvoeding) en buiten (instanties). In de landen van herkomst is het meestal ongebruikelijk dat de overheid zich bemoeit met de opvoeding. Daarom ervaren zij de bemoeienis van de strafrechtplegers in Nederland al gauw als de zoveelste vorm van kritiek vanuit de witte samenleving op hun gedrag en hun slagen binnen de Nederlandse samenleving, is de verklaring van verschillende allochtone

respondenten.

Verzet tegen of acceptatie van de autoriteit van de overheid?

Het lijkt logisch om aan te nemen dat als het gezag van de Nederlandse overheid om jongeren te straffen niet erkend wordt, de opgelegde straf ook niet geaccepteerd zal worden. De visie die jongeren en hun omgeving hebben op de overheid zal naar alle waarschijnlijkheid direct van invloed zijn op de wijze waarop ze hun straf beleven.

Uit de interviews blijkt dat autochtonen en Turken zich in het algemeen minder dan de andere allochtone groepen afzetten tegen de overheid en het strafrechtstelsel en meestal het gezag van de overheid om te straffen accepteren.

Uitzondering hierop vormen randgroepjongeren die een zeer slechte sociaal-economische positie hebben. Deze jongeren wijten hun achterstandspositie nogal eens aan de overheid en voelen zich slachtoffer van de autoriteiten.

Dit geldt voor zowel autochtone als allochtone randgroepjongeren. Een relatief groot deel van de randgroepjongeren is echter van allochtone afkomst. Zij hebben het gevoel dat zij niets meer te verliezen hebben in Nederland. Een allochtone sleutelpersoon heeft de volgende analyse gegeven van dit fenomeen. Volgens deze sleutelpersoon is een deel van de allochtone jongeren teleurgesteld in hun kansen in Nederland en in de Nederlandse autoriteiten. Zij verzetten zich tegen een straf die opgelegd wordt door een in hun ogen onrechtvaardige overheid. Een verschil tussen autochtone en allochtone randgroepjongeren is dat het verzet van allochtone jongeren nog extra aangewakkerd zou worden door enkele specifieke factoren. De sleutelpersoon geeft aan dat het verzet van Antilliaanse en Surinaamse jongeren nog versterkt wordt door hun bewustzijn van het koloniaal verleden. De respondenten die op basis van hun deskundigheid van deze doelgroepen zijn geïnterviewd hebben deze constatering onderschreven.

Bij Turkse en Marokkaanse jongeren speelt een rol dat zij zijn opgegroeid in de wetenschap dat hun ouders vroeger in Nederland zijn "uitgebuit" en vaak nog steeds een slechte sociaal-economische positie hebben.

Indien de allochtone jongere zelf ook in een uitzichtloze achterstandspositie terecht komt, wordt het gevoel dat de overheid de hele allochtone gemeenschap onrechtvaardig behandelt, verder gevoed. Het gevoel vanwege hun etniciteit achtergesteld te zijn wordt ook in de gevangenis bevestigd. Daar ontmoeten zij opnieuw mensen van de dominante cultuur die de dienst uitmaken, zodat zij hun verzet en strijd in de gevangenis voortzetten. Aldus kan het verzet tegen de overheid en de opgelegde straf steeds groter worden.

Tegenover deze vrij grote groep van (allochtone) jongeren die zich het slachtoffer voelen van een onrechtvaardige en discriminerende overheid, staat een kleinere groep calculerende jongeren, die de opgelegde straf als licht en niet afschrikwekkend genoeg ervaart om hen af te houden van verdere criminaliteit. Deze groep is veel bewuster en berekender bezig met criminele activiteiten dan de eerste groep. Deze calculerende jongeren kunnen zowel van allochtone als van autochtone afkomst zijn. Verschillende respondenten gaven echter aan dat allochtone calculerende jongeren zich vaak onderscheiden doordat ze geen enkel respect blijken te hebben voor het Nederlandse strafsysteem: zij vinden dat de Nederlandse overheid in vergelijking met het moederland te soft is en geen daad durft te stellen. Hierdoor is voor hen de drempel extra laag om criminaliteit te plegen.

Een discriminerende overheid?

Sommige allochtone jongeren voelen zich gediscrimineerd door (strafrechtelijke) overheidsinstanties. Het zal duidelijk zijn dat de visie van allochtone jongeren op overheid en straf niet alleen afhangt van de maatschappelijke positie die deze jongeren innemen, maar ook sterk beïnvloed

wordt door de wijze waarop strafrechtelijke instanties reageren op allochtone jongeren. Er bestaat een reeks van onderzoeken waarin wordt aangetoond dat politie en justitie in Nederland inderdaad bevooroordeeld zijn in hun optreden tegenover etnische minderheidsgroeperingen (zie voor een literatuuroverzicht op dit terrein: Bovenkerk, De Haan en Yesilgöz, 1990).

Andere onderzoekers (Junger, 1990) stellen daarentegen dat de hoge criminaliteitscijfers van allochtonen de zuivere werkelijkheid weerspiegelen en dat er van selectiviteit bij de politie in het geheel geen sprake is.

Al met al kan geconstateerd worden dat in de literatuur geen consensus heerst over de vraag of allochtonen door strafrechtelijke instanties worden gediscrimineerd, al wijzen verschillende bronnen wel in die richting. Belangrijker dan de vraag of allochtone jongeren aantoonbaar worden gediscrimineerd is het feit dat (de angst voor) discriminatie een belangrijke rol speelt in het dagelijks leven van veel allochtone jongeren (zie onder meer Sansone, 1992). Volgens verschillende allochtone sleutelpersonen werkt dit ook door in de strafbeleving van deze jongeren. Volgens hen is zowel de ervaring met discriminatie als de angst om gediscrimineerd te worden van invloed op de mate waarin allochtone jongeren een straf rechtvaardig vinden en accepteren.

2.4 Kenmerken van strafrechtelijke instanties

2.4.1 Voorlichting en uitleg

Indien een jongere en zijn ouders niet weten wat ze kunnen verwachten van een strafrechtelijke instantie, er niet uitgelegd wordt waarom er op een bepaalde manier gestraft wordt en welke doelen er nagestreefd worden met een straf, neemt de kans toe dat er weerstand ontstaat tegen de strafrechtelijke interventie. Dit is de ervaring van verschillende respondenten die dagelijks werken met gestrafte jongeren.

Autochtonen weten regelmatig niet wat een jongere allemaal precies boven het hoofd hangt nadat hij opgepakt is wegens crimineel gedrag. Geïnterviewden merken op dat allochtonen over het algemeen nog minder goed geïnformeerd zijn over de werking van het justitiële apparaat dan autochtonen. Tussen de strafmaat en strafdoelen in Nederland en die uit de moederlanden van de allochtone onderzoeksgroepen zitten nogal wat verschillen. Hierdoor is de kans reëel dat een straf in eerste instantie niet aansluit bij de verwachtingen die allochtonen hiervan hebben, met name indien men gewend is om vergelijkingen te trekken met de situatie in het land van herkomst. Hierdoor kan een straf onbegrijpelijk worden gevonden.

2.4.2 Kennis en interculturele communicatieve vaardigheden

De wijze waarop praktijkwerkers⁶ communiceren met jongeren en hun familie, is eveneens van invloed op de strafbeleving. De ene wijze van optreden van praktijkwerkers creëert gunstiger voorwaarden voor reflexie bij de jongere dan ander optreden. Gunstig voor reflexie en dus voor de strafbeleving is onder meer rustig en correct optreden en het gelijkwaardig en onbevooroordeeld behandelen van verschillende verdachten. De attitude en eventuele vooroordelen van de praktijkwerkers zullen doorwerken in de interactie met de jongeren.

Voor de strafbeleving is het ook van belang dat jongeren zich begrepen

Noot 6 Hieronder worden verstaan personen die uit hoofde van hun beroep te maken (kunnen) hebben met jongeren die terecht zijn gekomen in het strafrechtelijk circuit. In bijlage 1 is een overzicht te vinden van de praktijkwerkers die in het kader van dit onderzoek zijn geïnterviewd.

voelen. De mate waarin werkers ruimte geven aan de jongeren om hun eigen verhaal te vertellen en waarin ze proberen tijdens de gesprekken aansluiting te zoeken bij de (etnische) normen en waarden en beleving van de jongere, is ook van invloed op de strafbeleving (Aalders en Kamminga, 1983).

Kennis over culturele factoren (bijvoorbeeld schaamte en de hiërarchische verhoudingen tussen jongeren en volwassenen) die een rol kunnen spelen bij het communiceren met bepaalde allochtone jongeren, is hier ook van belang. De praktijkwerkers hebben door de wijze waarop ze jongeren bejegenen al met al een belangrijke invloed op de wijze waarop jongeren hun straf beleven. Met name de geïnterviewden met een allochtone achtergrond hebben nadrukkelijk gewezen op het belang van voldoende kennis bij de professionals over de culturele achtergrond van de jongeren.

3 Strafbeleving bij Antilliaanse jongeren

In interviews die voor dit onderzoek gevoerd zijn en die betrekking hadden op Antilliaanse jongeren, werd steeds veel aandacht geschonken aan de jongeren die in een problematische situatie verkeren. Van de Antilliaanse jongeren komt met name die groep in aanraking met politie en justitie. Dit hoofdstuk handelt over de beleving van Antilliaanse jongeren die in verband met de verdenking van een strafbaar feit, een straf opgelegd hebben gekregen. Dit kan jongeren betreffen in een zeer problematische situatie. Uiteraard wil hiermee niet gezegd zijn dat alle Antilliaanse jongeren problematisch zouden zijn.

3.1 Algemene achtergrond

Van kansrijk tot kansloos

Uit onderzoek blijkt dat Antilliaanse jongeren oververtegenwoordigd zijn in criminaliteitscijfers. Opvallend is dat dit ook voor Antilliaanse meisjes geldt. Van Hulst en Bos (1994) constateren vanuit HKS-gegevens dat Antillianen verhoudingsgewijs vaker dan andere jongeren met de politie in aanraking kwamen op verdenking van zwaardere misdrijven, zoals diefstal met geweld. De Jong e.a. (1997) constateren dat Antillianen zich onderscheiden door zowel een hogere omvang als door een ernstiger aard van de criminaliteit dan andere groepen.

Dergelijke beelden doemen ook steeds op in de gesprekken met de Antilliaanse sleutelpersonen en de praktijkwerkers. Een kernbegrip in de bestaande problematiek van Antilliaanse jongeren is volgens alle betrokkenen de uitzichtloze situatie waarin een deel van de gemeenschap zich bevindt.

Vanaf het midden van de tachtiger jaren zijn het niet langer met name studenten en geschoolde arbeiders die vanuit de Antillen naar Nederland migreren. Steeds vaker gaat het om jeugdige Antillianen die weinig vertrouwde hebben met de Nederlandse cultuur (Van Hulst, 1997). Veel van hen zijn alleen door een moeder opgevoed. Soms ook waren de ouders al in Nederland en verzorgden grootouders of andere familieleden (afwisselend) de opvoeding. De rol van de vader in de opvoeding is meestal marginaal. Een deel van de nieuwkomers is 12- of 13-jaar als zij naar Nederland komt. De oudere jongeren die de laatste jaren hun toevlucht tot Nederland zoeken, zijn overwegend niet of slecht opgeleid, werkloos, en vaak ook verslaafd.

In Nederland bestaat het gevaar dat zij snel in een problematische situatie terecht komen, doordat de reeds in Nederland woonachtige familie (ooms en tantes, maar soms ook ouders) de nieuwkomers niet kan opvangen. De Jong e.a. (1997) wijzen erop dat de opvang van de meeste jongeren problematisch is en dat de integratie in de Nederlandse samenleving stagneert. Een aanzienlijk deel van de jonge Antilliaanse nieuwkomers beheerst de Nederlandse taal zeer slecht. Verschillende respondenten hebben de indruk dat de taalachterstanden van de Antilliaanse nieuwkomers nog al eens onderschat worden door Nederlandse professionals.

Veel nieuwkomers worden opgevangen door niet-geïntegreerde familieleden en men gaat bovendien om economische en sociale redenen al snel van het ene opvangadres naar het andere. Zo komen zij al snel terecht in een groep van jongeren zonder opleiding of werk en vaak zonder vaste huisvesting die drugs gebruiken en in de criminaliteit zitten. De kans is groot dat jongeren

die hierin verzeild raken binnen de kortste keren zelf ook criminele feiten gaan plegen omdat zij geen sociaal netwerk hebben dat hen daarvoor behoedt.

Sociale controle noch goede voorbeelden

Volgens waarnemingen van het merendeel der betrokkenen bestaan er in verschillende steden groepen Antilliaanse nieuwkomers in een uitzichtloze situatie. Deze groepen breiden zich uit zonder dat er nog enige controle op wordt uitgeoefend en zij laten zich niet meer aanspreken door de overheid.

"Op deze groep zijn we de greep kwijt",

meent één van de respondenten.

De Antilliaanse gemeenschap in Nederland is een relatief kleine gemeenschap bestaande uit veel een-ouder gezinnen. De sociale controle die op de Antillen veelal nog enigszins aanwezig is, ontbreekt totaal in Nederland. Een Antilliaanse praktijkwerker legt uit dat de Antilliaanse gemeenschap in Nederland 'bastions' als kerkelijke gemeenschappen en leiders ontbeert.

"De jongeren missen positieve voorbeelden. Er zijn geen geestelijke of charismatische leiders die de jongeren een duw in de rug geven. Wij hebben behoefte aan mensen die heldere boodschap uitdragen over fatsoensnormen en dergelijke."

Ook 'role-models', mensen uit de eigen gemeenschap die als 'succesvoorbeeld' fungeren en die daarmee aantonen dat je best wat kunt bereiken, ontbreken voor veel van de jongeren in een problematische situatie.

Preventie en perspectief

Alle geïnterviewde respondenten die ervaring hebben met Antilliaanse jongeren menen dat de slechte toekomstperspectieven van deze jongeren in sterke mate bepalen hoe zij tegen straffen aankijken. Voor de groep gemarginaliseerde jongeren geldt dat hun gedrag door straffen niet of nauwelijks wordt beïnvloed ook niet als het een gevangenisstraf betreft. Het gevaar is groot dat een gestrafte jongere die de gevangenis verlaat, terug keert naar zijn oude milieu met werkloosheid, druggebruik en criminaliteit. Vanwege het ontbreken van alternatieven vervallen veel jongeren weer in hun oude gedrag. Antilliaanse jongeren zijn hierin niet uniek. Wel noemen verschillende respondenten het opvallend dat een relatief groot deel van de groep Antilliaanse jongeren zeer slechte perspectieven heeft.

In het algemeen zijn de geïnterviewden van mening dat straffen met alleen een punitief karakter niet erg veel zin hebben. Gezien de kansarme achtergrond van veel Antilliaanse jongeren is het van extra belang om tijdens strafperiode kansen te creëren voor succesvolle terugkeer in de maatschappij. Men geeft aan een goede 'nazorg' van groot belang te vinden voor deze groep.

In de volgende paragrafen komt aan de orde hoe volgens geïnterviewden straffen door deze jongeren beleefd worden en welke factoren daarin van belang zijn.

Vooraf nog de opmerking dat de identiteit van Antillianen en de wijze waarop zij zichzelf in verhouding tot Nederland zien, mede is bepaald door de eeuwenoude band tussen Nederland en de Antillen. Voor een duidelijke beschrijving hiervan verwijzen we naar 'Morgen bloeit het diabaas' van H. van Hulst. Binnen de in dit onderzoek onderscheiden groepen neemt de Antilliaanse daarmee een bijzondere plaats in.

3.2 Specifieke factoren van invloed op strafbeleving

Opvoedingsstijl

Om meer inzicht te krijgen in de manier waarop Antillianen straffen beleven, is het noodzakelijk om naar de opvoedingsstijl te kijken. In het algemeen geldt dat deze autoritair is: de opvoeder (ouder of grootouder) heeft het voor het zeggen. Een kind moet zijn ouders respecteren. Een kind toont respect als het naar zijn ouders luistert en gehoorzaam is. De opvoeding is op discipline gericht en niet op het bevorderen van de mondigheid van kinderen (zie: Van Hulst, 1997).

Bemoei je er niet mee

Enkele respondenten wijzen op het gegeven dat Antillianen hun problemen niet snel met anderen bespreken. Als een jongere toe zou geven dat hij problemen heeft, toont hij zijn zwakte en maakt hij zichzelf kwetsbaar. Dit terwijl hij juist graag een stoere macho wil zijn. De Jong e.a. (1997) geven aan dat bij Antillianen het devies is dat je je eigen boontjes moet doppen en dat je je niet met anderen bemoeit.

Dit heeft tot gevolg dat men elkaar ook minder snel op het gedrag aanspreekt. Een respondent geeft aan dat dit ook binnen families speelt. Als een broer van een jongen merkt dat deze zich met criminaliteit bezig houdt, zal hij hem er in het begin wel op aanspreken. Als de jongen echter doorgaat met strafbare feiten, dan zal zijn broer het onderwerp niet meer aanroeren. Men ziet het dan als de eigen zaak van de jongen.

"Hij blijft je broer, maar je hebt het er gewoon niet meer over".

Ook De Jong e.a. (1997) geven aan dat men elkaar niet corrigeert als het fout gaat, noch in negatieve zin, noch in positieve zin.

(Niet) ik

Verschillende respondenten geven aan dat het heel typerend is voor Antilliaanse jongeren dat zij de schuld buiten zichzelf leggen. Ze voelen zich gedwongen door de omstandigheden en nemen als het ware geen verantwoording voor het eigen gedrag. Hierdoor hoeft de jongere zich niet te schamen, de schuld ligt immers buiten hem.

Enkele respondenten zijn hierin zeer duidelijk als ze zeggen:

"Wij Antillianen zijn bijgelovig. Antillianen nemen nooit verantwoordelijkheid voor hun eigen daden, wij wijzen altijd naar andere krachten (...). Het meest wezenlijke kenmerk van Antillianen is dat zij altijd een excuus zoeken voor wat hen is overkomen (...) Hij zal altijd de schuld doorschuiven naar een ander, of de Nederlander is de schuld of het koloniaal systeem".

Een jongere die geen verantwoording voor zijn eigen gedrag neemt en de schuld buiten zichzelf legt, zal vaak ook weinig genegen zijn de opgelegde straf te aanvaarden. De Antilliaanse respondenten die dit punt aan de orde stellen achten het daarom belangrijk om jongeren in te laten zien dat ze wel voor hun eigen daden verantwoordelijk zijn.

Een vergelijkbaar mechanisme, wordt geconstateerd bij veel Marokkaanse jongeren die geneigd zijn zich achter de groep te verschuilen (zie ook hoofdstuk 5).

Schaamte en schuld

Enkele respondenten wijzen in dit verband op belangrijke verschillen tussen Antilliaanse en Nederlandse jongeren wanneer het gaat om schuld en schaamte.

Bij Nederlanders is in het algemeen schuld erg belangrijk. Door te zeggen

dat je spijt hebt kun je schuld als het ware ontlopen. In het Nederlandse systeem is het dan ook erg belangrijk om aan te geven dat je spijt hebt van een bepaalde daad. Het begrip dat dan ontstaat kan tot uitdrukking komen bij de behandeling op de zitting of in de uitspraak doorklinken. Voor Antillianen is spijt betuigen een probleem. Een respondent zegt:

"Op de Antillen zeg je niet dat iets je spijt: dan ben je een eitje. Je kan het wel uiten, namelijk door iets goed te maken".

Een Antilliaanse jongere die met het strafrecht in aanraking komt zal dus niet zo snel geneigd zijn te zeggen dat het hem spijt en hij voldoet daarmee niet aan de verwachtingen die bij de Nederlandse strafrechtplegers leven. Integendeel.

In de Antilliaanse cultuur neemt schaamte een belangrijke rol in. Schaamte is een emotie die men liever voorkomt. Dit kan door de oorzaken van je gedrag buiten jezelf te leggen, iets wat de jongeren die met de politie in aanraking zijn gekomen dan ook vaak doen. Als iemand de neiging heeft geen verantwoording voor het eigen gedrag te nemen, ligt het ook niet voor de hand dat hij spijt toont en hoeft hij zich niet te schamen.

In de Nederlandse rechtscultuur is het juist belangrijk om op de terechtzitting spijt te tonen. De verdachte laat dan zien een geweten te hebben waarop men zich laat aanspreken. Een aantal respondenten wijst erop dat het niet tonen van spijt tijdens de rechtszitting indirect kan leiden tot een hogere straf, doordat de strafrechtpleger niet overtuigd is van het schuld-besef van de verdachte.

Antilliaanse jongeren zullen niet snel tonen dat ze spijt van hun gedraging hebben. Dat wil niet per definitie zeggen dat ze zich niet schamen. Het kan wel tot gevolg hebben dat ze hoger worden gestraft. Dit kan een negatieve uitwerking op de beleving van de jongere hebben vooral als deze het gevoel heeft extra (disproportioneel) gepakt te zijn en zich onrechtvaardig behandeld voelt.

Gewend aan geweld

Is er een verklaring voor het feit dat Antilliaanse jongeren in vergelijking met anderen relatief zwaardere delicten plegen die ook met geweld gepaard kunnen gaan?

Respondenten constateren een duidelijk verschil tussen straffen in Nederland en straf op de Antillen. Zeker de oudere generatie is een autoritaire opvoeding gewend waarbij flink en vaak ook fysiek gestraft werd, bijvoorbeeld door te slaan met de riem. Op de Antillen wordt iemand die iets verkeerd doet gestraft, kinderen die iets doen wat verboden is krijgen klappen.

Eén respondent constateert in het verlengde hiervan dat Antilliaanse jongeren in het algemeen iets gemakkelijker geweld gebruiken dan Nederlandse. Dit omdat ze er zelf mee geconfronteerd zijn tijdens de opvoeding. Voor hen is de drempel om geweld te gebruiken tegen anderen lager.

Een respondent geeft als voorbeeld het met geweld afnemen van brommers en fietsen. Antilliaanse jongeren die op het met het delict gepaard gaande geweldsgebruik werden aangesproken reageerden ze vrij nuchter met opmerkingen als 'dat is mij ook wel eens overkomen' of 'ik heb de brommer toch weer teruggegeven dus wat zeurt hij nou?'.

Daarnaast geeft een aantal respondenten aan dat Antilliaanse jongeren een sterke neiging hebben de dreiging met geweld of het daadwerkelijke gebruik van geweld te bagatelliseren. Eén respondent beschrijft een aantal praktijkvoorbeelden van Antilliaanse jeugdige cliënten van de reclassering, die voor

bedreiging zijn opgepakt. De jongens uit deze voorbeelden zijn van mening dat hun daad 'wel meevalt', bijvoorbeeld omdat zij niet daadwerkelijk hebben geschoten of omdat zij zich uiteindelijk toch beheerst hebben en het niet helemaal uit de hand hebben laten lopen. Gevolg van dit mechanisme kan zijn dat Antilliaanse jongeren zich te streng gestraft voelen in geval een rechter het gebruik van geweld of de dreiging ermee wel zwaar aanrekent.

Zelf regelen

Een aspect dat volgens respondenten kenmerkend is voor Antillianen, is dat zij een sterke neiging hebben om zelf op te treden als ze slachtoffer zijn en 'het recht in eigen hand te nemen'. Antillianen vinden het niet voldoende dat alleen de staat reageert door middel van vervolging en bestraffing, zoals in Nederland het geval is. Met name bij 'fysieke' criminaliteit zoals een beroving neemt men op de Antillen in principe zelf ook actie tegen de dader:

- men verbreekt het contact met de dader;
- men gaat de dader beledigen;
- er worden roddelpartijen opgezet tegen de dader;
- er volgt fysieke actie tegen de betrokkene, schiet- en vechtpartijen naar aanleiding van een eerder strafbaar feit zijn geen uitzondering.

3.3 Oordelen over straffen

Een dikke huid?

De beleving van de straffen die Antilliaanse jongeren in een zeer problematische situatie opgelegd krijgen, wordt volgens enkele geïnterviewden sterk bepaald door het beeld dat jongeren van de Nederlandse samenleving hebben en van hun eigen positie binnen die samenleving. Enkele respondenten wijzen in dit verband op de invloed van de koloniale geschiedenis en de verhouding met Nederland. Van Hulst 1997 wijst op het belang van de banden die reeds lange tijd tussen de Antillen en Nederland bestaan.

Een bij de reclassering werkzame respondent, signaleert dat de huidige Nederlandse samenleving deze Antilliaanse jongeren niet volledig accepteert en dat de jongeren dat zelf ook voelen. Volgens deze respondent is het gevolg hiervan dat veel Antilliaanse jongeren die in een problematische situatie verkeren en met politie en justitie in aanraking onverschillig staan ten opzichte van die samenleving. Dit zou leiden tot redenaties als: wij worden door niemand geaccepteerd (door familie, directe omgeving, noch de Nederlandse maatschappij) dus waarom zou ik me dan druk maken en iets van de straf aantrekken?

Macho-macho

Machismo speelt een belangrijke rol bij deze problematische groep, vooral bij jongens en ook, zij het iets minder sterk, bij meisjes. Een Antilliaanse jongere die deel uitmaakt van een groep zal naar die groep toe altijd de schijn ophouden dat een straf hem niets doet. Een respondent van Antilliaanse herkomst illustreert dit als volgt:

"Ze houden hun hoofd omhoog en maken hun schouders breed: je draagt je straf als een man",

Ook De Jong e.a. (1997) wijzen zij het in een ander verband op het belang van machismo binnen de Antilliaanse jongenscultuur. Jongeren vertonen bravouregedrag en het krijgen van een status binnen de groep is zeer belangrijk. Men bluft ook onderling om respect te krijgen. Volgens De Jong komt men dit fenomeen niet tegen in studies over Marokkaanse en Surinaamse jongeren.

Jongeren reageren 'cool' op hun straf, om niet af te gaan voor hun vrienden. De groep waarvan ze deel uitmaken verwacht een dergelijke reactie. Het is nog maar de vraag of ze nu echt zo ongevoelig zijn. Een deskundige uit de hoek van de migranten-zelforganisaties geeft aan dat het voor deze jongeren bijzonder moeilijk is om zich aan de groep te onttrekken en te tonen wat ze echt voelen.

Enkele autochtone respondenten zijn een andere mening toegedaan. Zij geven aan dat naar hun mening Antilliaanse jongeren waarmee zij in de praktijk te maken hebben niet onder de indruk zijn van welke straf ook.

De schaamte voorbij

Een Antilliaanse gestrafte op de Antillen schaamt zich als hij in de gevangenis terecht komt. Dit kan worden verklaard vanuit de sterke sociale controle op de Antillen: dingen vertellen zich snel rond. Als je in de gevangenis komt, schaamt je je ook voor je ouders. Voor Antilliaanse jongeren geldt in het algemeen dat ze groot respect hebben voor hun moeder. Datzelfde geldt ook voor hun vader, tenminste als deze een rol van betekenis heeft (gehad) in het gezin.

Voor de jongeren in Nederland zijn er enkele belangrijke veranderingen:

- het aspect van schaamte valt weg, de jongere zit immers in een groep waar criminaliteit geaccepteerd gedrag is en zijn ouders (die vaak op de Antillen wonen) weten niet eens wat hij allemaal uithaalt;
- de uitzichtloze situatie waarin jongeren verkeren is voor velen een reden voor een criminele carrière;
- via criminaliteit (bijvoorbeeld drugshandel) kan gemakkelijk geld gemaakt worden;
- detentie werkt juist statusverhogend onder de 'harde kerkers'.

Voor bepaalde groepen Antilliaanse jongeren in Nederland geldt dat 'schaamte over de straf' geen rem zet op crimineel gedrag. Dit betekent dat deze factor hen er niet van weerhoudt om door te gaan als ze eenmaal een stap hebben gezet op het criminele pad.

3.4 Oordelen over strafsoorten

Iedereen is verschillend

Het is voor de geïnterviewden in het algemeen erg moeilijk om algemene uitspraken te doen over de vraag hoe Antilliaanse jongeren bepaalde straffen beleven en hoe een straf op de jongere uitwerkt. Men geeft aan dat het belangrijk is om steeds naar de individuele persoon te kijken en na te gaan of er een passende straf is.

Het feit dat de Nederlandse situatie zo'n breed arsenaal aan straffen kent is nieuw voor Antilliaanse nieuwkomers. Er is op de Antillen van oudsher weinig variatie in soorten straf die worden opgelegd, al zijn ook daar inmiddels taakstraffen in ontwikkeling. Een veroordeelde komt veelal nog terecht in een gevangenis waar de omstandigheden zeer slecht zijn.

Veel jongeren die in Nederland zijn opgegroeid (allochtoon of autochtoon) hebben bijvoorbeeld via voorlichting op school weleens van Halt gehoord. Voor Antilliaanse nieuwkomers geldt dat niet of veel minder. Ook zijn zij nauwelijks bekend met het fenomeen taakstraffen. Omdat bij een taakstraf geen detentie hoeft te worden ondergaan, ziet men een dergelijke straf als slap. Een enkele respondent wijst op het gevaar dat Nederland daarom aantrekkelijker wordt voor Antilliaanse criminelen.

Taakstraffen: perspectieven bieden

Naast vrijheidsstraffen is in de interviews aan de orde gesteld hoe taakstraffen liggen in de Antilliaanse gemeenschap. Verschillende respondenten wijzen op het belang van een goede communicatie aan de Antilliaanse gemeenschap over de achtergrond ervan, de redenen waarom ze opgelegd worden en de manier waarop ze ingevuld worden. Als dat niet gebeurt is het gevaar dat men taakstraffen alleen maar slap vindt en een goedkope manier om een echte straf te ontlopen.

Over de vraag hoe Antilliaanse jongeren taakstraffen beleven en of ze er iets aan hebben wordt door de respondenten verschillend geoordeeld. Geïnterviewden van Antilliaanse herkomst die wat verder van de praktijk afstaan, zijn positief over taakstraffen voor deze jongeren. De voornaamste overweging daarbij is het feit dat deze straffen ook (meer of minder) beogen toekomstperspectieven te bieden aan de deelnemers. Jongeren krijgen immers positieve aandacht en een kans om werkervaring op te doen of iets te leren. Voor de beleving van de jongeren betekent dit dat ze zich veel meer geaccepteerd voelen. Het is een goede ervaring voor ze, die staat tegenover al die negatieve ervaringen die ze kennen.

Een ander positief aspect dat wordt genoemd is dat taakstraffen ook een element van 'iets goedmaken' in zich hebben. Dit is in de Antilliaanse cultuur belangrijk al is deze cultuur daarin niet uniek. Vooral het feit echter dat je bij werkstraffen iets goedmaakt met daden en niet met woorden, zou volgens enkele respondenten bij jongeren aanslaan. Dat geldt met name voor first-offenders en jongere verdachten.

Voorwaarde voor effectieve taakstraffen is wel dat ze goed uitgevoerd worden en ook dit geldt uiteraard niet alleen in het geval van Antilliaanse jongeren. Door de persoonlijke aandacht van een begeleider kan zo'n straf fungeren als eye-opener, waardoor de jongere na gaat denken over wat hij of zij verder wil. Begeleiding door individuele mentoren van Antilliaanse jongeren in een problematische situatie wordt daarom van belang geacht. Een autochtone geïnterviewde die direct bij de uitvoering van taakstraffen is betrokken, is minder hoopvol gestemd. Hij geeft aan dat Antilliaanse jongeren zelf vaak niet zo met hun toekomst en eventuele perspectieven bezig zijn. Hij zegt:

"Ze beleven het bij de dag, ze komen toevallig wel of toevallig niet".

Een Surinaamse respondent meent dat leerstraffen niet goed werken bij Antilliaanse (en Surinaamse) jongeren. De deelnemers aan leerstraffen moeten in het algemeen veel praten. Dit vinden Antilliaanse jongeren vaak onprettig, zij doen liever.

Alternatief?

Enkele respondenten wijzen op de mogelijkheid om daders direct te confronteren met slachtoffers en te regelen dat de dader iets kan goedmaken bij zijn of haar slachtoffer. De verwachting is dat dit effect zou kunnen hebben bij de Antilliaanse groep omdat het heel goed past in de Antilliaanse cultuur.

Detentie: zitten vindt niemand prettig

In de vorige paragraaf gaven we aan dat volgens geïnterviewden Antilliaanse jongeren niet per definitie zeggen wat ze vinden of voelen. Cultuur en machismo zijn hierin van belang.

Vrijwel alle respondenten geven aan dat de jongeren die met de politie en justitie in aanraking komen een hekel hebben om van hun vrijheid beroofd te zijn. Toch beoordelen Antilliaanse jongeren het Nederlandse detentie-systeem als weinig afschrikwekkend in vergelijking met dat van de Antillen.

De voorzieningen in Nederlandse gevangenissen zorgen voor een soort verzachting van de straf. Een Nederlandse gevangenis is een paradijs vergeleken met de gemiddelde gevangenis op de Antillen. Een respondent geeft aan:

"In de Antillen zit je met 26 mannen op een zaal, er wordt verkracht, het systeem is gewelddadig. In Nederland krijg je drie keer per dag eten, worden je kleren gewassen etcetera".

Dit neemt echter volgens dezelfde respondent niet weg dat het een echte straf is voor een Antilliaanse jongere om in Nederland vast te zitten. Hij zegt:

"Het blijft een vrijheidsberoving en wij Antillianen houden van onze vrijheid."

Verskillende respondenten geven aan dat jongeren zich wapenen tegen zo'n straf. Antillianen zijn daarin overigens niet uniek. Veel jongeren ontwikkelen een soort immuniteit voor straf en ze proberen alles langs hun brede schouders af te laten glijden. Anderen verzetten zich, vooral als er sprake is van een straf die zij als te zwaar ervaren voor het gepleegde feit. Detentie kan ook een averechts effect kan hebben. In het reputatie-gevoelige milieu waarin veel probleemjongeren verkeren levert een fikse gevangenisstraf prestige op. Een respondent zegt:

"Zelfs bij detentie worden zij alleen maar slechter, als je gezeten hebt ben je een grote jongen".

Wel wordt aangegeven dat niet elke misdaad prestige oplevert, hierin bestaat een zekere hiërarchie. Zo levert volgens een respondent een flinke kraak meer prestige op dan een moord.

Enkele respondenten geven aan dat een deel van de jongeren een gevangenisstraf positief beoordeelt. De gevangenis biedt een structuur die de jongeren in het gewone leven moeten missen.

3.5 Oordelen over de bejegening

Rituele dans

Geïnterviewde deskundigen geven aan dat de lengte van het verblijf in Nederland en de mate van afstand tot de Antilliaanse cultuur bepalend is voor het begrip van de jongere voor het Nederlandse strafstelsel. Door gebrek aan kennis van de Nederlandse maatschappij en hier geldende waarden en normen heeft een deel van de Antilliaanse jongeren moeite om de context waarin een straf wordt opgelegd te begrijpen. Dit terwijl begrip juist nodig is om de straf te kunnen aanvaarden. Een deskundige legt uit.

"Een strafzaak is een ritueel, maar het ritueel moet wel begrepen worden wil het effect hebben. Antilliaanse jongeren missen deze kennis, bovendien begrijpen ze het juridisch taalgebruik niet".

Rechtszaak: gevolgen van openbaarheid

In dit onderzoek zijn geen gegevens verkregen met betrekking tot de oordelen van Antilliaanse jongeren over de bejegening door de politie. Wel zijn de geïnterviewden ingegaan op de bejegening tijdens een rechtszaak. Trots speelt hierin een belangrijke rol. Jongeren kunnen zich in hun trots gekrenkt voelen als bij een rechtszitting verwijten worden gemaakt over het gedrag dat ze vertoond hebben. Daarbij komt dat Antillianen in vergelijking tot Nederlanders vaak striktere grenzen hanteren voor wat als persoonlijk

domein wordt ervaren (Van Hulst, 1997). Respondenten geven aan dat jongeren zich dan openlijk te schande gezet kunnen voelen. Dit heeft geen positieve gevolgen voor de afhandeling.

Een respondent gaf als voorbeeld een geval dat zich voordeed op een openbare terechtzitting. De officier van justitie maakte opmerkingen over het misdrijf waarvoor de jongere terecht stond en over zijn gedrag. De officier benadrukte nadrukkelijk dat het gedrag van de betrokken jongere zeer laakbaar was en sprak er schande van.

Dat dit zo in het openbaar gebeurde krenkte de jongere zeer. Hij ging in de tegenaanval en riep tegen de officier dat deze zelf ook fouten gemaakt zal hebben en dat hij daarom niet het recht heeft dit tegen hem te zeggen.

Gevolg van zo'n voorbeeld is dat een rechter kan denken dat deze jongeren geen zelfinzicht hebben en geen spijt kennen. Men gaat voorbij aan het cultuurverschil dat speelt. Jongeren voelen zich door de manier waarop ze worden aangesproken gekrenkt, terwijl dat in principe niet de bedoeling is van degene die ze aanspreekt.

Het gedrag van Antilliaanse delinquenten hangt ook af van de aanwezigheid van leden uit hun peergroup. Een jongere die tot een criminele groep behoort moet bewijzen dat hij tegenslagen aan kan, zeker als hij een leidende positie heeft. Op een zitting zal hij zich in aanwezigheid van zijn peergroup in het algemeen laconiek opstellen. De boodschap voor de leden van zijn groep zal zijn 'ik kan dit aan, ik ben een tough guy'. Op deze manier houdt hij controle over zijn groep, maar loopt hij tevens kans op een zwaardere straf vanwege zijn onverschillige houding.

Respect staat voorop

Bij Antillianen zijn relaties heel belangrijk. Men is in het algemeen veel minder individualistisch ingesteld dan de gemiddelde Nederlander. Bij de relatiegevoelige Antillianen is respect heel belangrijk. Op het ontbreken daarvan of nog erger, het tonen van minachting wordt heel sterk gereageerd.

Jongeren die in de gevangenis zitten zijn extra gevoelig voor het tonen van respect volgens enkele respondenten. Het is echter moeilijk te voorkomen dat je als gedetineerde geminacht wordt door bewaarders en medegedetineerden, of in elk geval dat je het gevoel krijgt dat je dat wordt. Het gebrek aan respect dat jongeren in gevangenissen ervaren kan negatief uitwerken op hun beleving van de straf.

In de bejegening van Antilliaanse jongeren in gevangenissen is vertrouwen tussen de professional en de delinquent daarom zeer belangrijk, menen Antilliaanse deskundigen afkomstig uit de hulpverlening. Van Hulst (1997) wijst op het belang van vertrouwen in het contact van personen van instellingen met Antillianen.

Het gewicht van de hulpvraag

In veel gevangenissen is professionele hulp aanwezig voor gedetineerden met problemen. Volgens een geïnterviewde geestelijk verzorger in een jeugdinstelling, bestaat het gevaar dat deze hulp niet terecht komt bij de Antilliaanse jeugdige gestraften. Hij heeft de indruk dat een groot deel van hen denkt dat zij alleen hulp krijgen, als zij daar op 'Nederlandse wijze' om vragen. Onder deze Antilliaanse jeugdigen zou het idee bestaan dat autochtonen hun gevoelens in gevangenschap beter kunnen uiten en zich makkelijker open en zwak tonen, waardoor de hulpverleners eerder op hun hulpvraag inspelen.

Antillianen vinden het over het algemeen niet eenvoudig om hulp te vragen bij anderen, zeker als deze buiten het netwerk van familie en vrienden vallen. Hoe groter het probleem, hoe groter de ervaren schande (Van Hulst, 1997). Antilliaanse gestraften benaderen professionals in de eerste instantie met wantrouwen. Het opbouwen van een vertrouwensband is een noodzakelijke voorwaarde voor het contact met de Antilliaanse gestraften en voor het op tafel krijgen van diens hulpvraag, meent een Antilliaanse sleutelpersoon. Anderzijds bestaat het gevaar dat als vertrouwen eenmaal gewonnen is, de jongere verwacht dat de hulpverlener 'alles' voor hem regelt, waarschuwt een collega.

4 Strafbeleving bij Surinaamse jongeren

4.1 Algemene achtergrond

Diverse groep

De Surinaamse groep laat zich niet makkelijk omschrijven. De Surinaamse jongeren zijn onder te verdelen in vele subgroepen. Er is bij dit onderzoek onder andere onderscheid gemaakt tussen de jongeren die in Nederland opgroeien en jongeren die hier op latere leeftijd naar toekomen.

Ook zijn er belangrijke etnische en culturele verschillen binnen de Surinaamse gemeenschap. De twee grootste bevolkingsgroepen zijn de Creolen en de Hindoestanen. In verhouding tot andere Surinaamse groepen, komen de Creools-Surinaamse jongeren beduidend vaker in aanraking met de politie, volgens de respondenten.

Slechts een enkele respondent heeft ervaring met Hindoestaans-Surinaamse gestraften. In dit onderzoek gaat de meeste aandacht daarom uit naar de Creools-Surinaamse groep.

4.2 Specifieke factoren van invloed op de strafbeleving

Alleenstaand

Surinaamse vrouwen staan vaker alleen aan het hoofd van een gezin dan Nederlandse vrouwen (Sociale Atlas, 1995). Vaders hebben meestal nog wel contact met het gezin, maar spelen een marginale rol in de opvoeding. Moeders voeden de kinderen over het algemeen streng op. Surinaamse jongeren hebben veel respect voor de moeder. Met name de jongens onttrekken zich, eerder dan Nederlandse jongeren, aan de ouderlijke autoriteit.

In Nederland combineren veel Surinaamse moeders de zorg voor kinderen met werken buitenshuis. De condities, waaronder dit gebeurt, zijn anders dan in Suriname. Daar kunnen ouders rekenen op de steun van familie en buurtbewoners bij de opvang van kinderen. De sociale controle is aanmerkelijk groter dan in Nederland, waar het niet gebruikelijk om je met anderen kinderen te bemoeien. Surinaamse ouders, met name de alleenstaande moeders, ervaren het als groot gemis dat zij in Nederland geen steun vanuit de omgeving krijgen (zie ook paragraaf strafmaat).

Gemis van oude autoriteiten

In Suriname vertellen oudere mensen, kerk en school de jongeren welke waarden en normen er gelden. Verschillende Surinaamse respondenten menen dat het ontbreken van deze "oude autoriteiten" uit de eigen gemeenschap, problemen veroorzaakt bij de generatie die in Nederland opgroeit. Buiten het gezin hebben de jongeren te weinig zekerheden of positieve voorbeelden waaraan zij zich kunnen vasthouden. In plaats daarvan nemen veel jongeren de waarden en normen van de straatcultuur over. Het gevolg is dat de jongeren lichter gaan denken over het gebruik van geweld⁷. Van hun delicten zijn ze ook niet snel onder de indruk. Veel gehoorde opmerkingen zijn: "Het viel allemaal wel mee", "Het had veel erger kunnen zijn" etc.

Noot 7 Bij Antilliaanse en Marokkaanse jongeren doet zich eenzelfde patroon voor, zie voor vergelijking hoofdstuk 8.

Verraderlijke taalkennis

Het overgrote deel van de Surinaamse jongeren spreekt Nederlands. Verschillende respondenten menen dat Surinaamse jongeren op taalgebied geen achterstand hebben ten opzichte van Nederlandse jongeren. Tijdens een strafrechtelijke procedure krijgen Surinaamse jongeren over het algemeen geen tolk toegewezen. Surinaamse respondenten wijzen er echter op dat de Nederlandse taalachterstand van deze groep jongeren regelmatig wordt onderschat. Veel van hen hebben in het Nederlands een beduidend kleinere woordenschat dan in de moedertaal⁸.

Tijdens de strafrechtelijke procedure hebben de jongeren die op latere leeftijd naar Nederland zijn gekomen de meeste taalproblemen. Evenals andere jongeren hebben zij moeite met juridisch taalgebruik van de (kinder)rechter. Daar komt nog bij dat het Nederlands, dat de jongeren in Suriname hebben geleerd, niet toereikend blijkt te zijn.

Een voorbeeld van miscommunicatie:

Twee Surinaamse jongeren vertellen een kinderrechter dat zij een pizza-coerier hebben beroofd omdat zij honger hadden, waarop kinderrechter antwoordt dat men in Nederland geen 'honger', maar 'trek' heeft. Het woord 'trek' hadden de jongens in Suriname nog nooit gehoord en beginnen te lachen. De rechter begrijpt het misverstand niet en raakt geïrriteerd.

Een eigen wereld

Een meerderheid van de Surinaamse jongeren, die in aanraking komen met het justitiële circuit, laag geschoold en/of werkloos. Het vertrouwen in de eigen reguliere carrièremogelijkheden is over het algemeen klein. De angst voor discriminatie en de poging om dit te voorkomen of te ontwijken speelt een grote rol bij de toekomstoriëntatie van de jongeren (Veenman, 1997). Dit verklaart dat de veel Surinaamse jongeren zich richten op terreinen en beroepen waar men in hun visie minder negatief staat tegenover zwart-zijn en kan daarmee leiden tot zelfuitsluiting (Sansone, 1997). Een overlevingsstrategie is het creëren van een eigen wereld, met eigen waarden en normen. Zoals het verbinden van status aan bezittingen en niet aan de wijze waarop deze bezittingen worden verworven (Sansone, 1992).

Meidengeweld

Enkele praktijkwerkers die werken bij politie en justitie menen dat het aantal Surinaamse meisjes dat in aanraking komt met de politie toeneemt⁹. De meerderheid hiervan wegens geweldpleging in groepsverband. Zo zou het vaker voorkomen dat een groep Surinaamse meisjes slaags raakt met een andere groep meisjes. Verschillende respondenten merken op dat ook het 'afrekenen met vrouwelijke leeftijdgenoten' vaker voorkomt onder Surinaamse meisjes. Dit gebeurt bijvoorbeeld door hen op te wachten en vervolgens gezamenlijk in elkaar slaan. Een kinderrechter en medewerker van de politie beschrijven de delicten als weloverwogen en wreed. Surinaamse meisjes zouden, in tegenstelling tot de jongens, steeds in dezelfde groep opereren. Terwijl jongens na het plegen van een delict uit elkaar gaan, blijven de meiden bij elkaar. Waarom Surinaamse meisjes steeds gewelddadiger optreden is niet duidelijk. Respondenten hebben redenen genoemd als de invloed van de televisie en het feit dat Surinaamse meisjes, in verhouding tot andere meisjes, veel deelnemen aan de straatcultuur. De indruk bestaat dat het gewelddadige gedrag gebonden is aan leeftijd en geen aanloop vormt tot een criminele loopbaan.

Noot 8 Sranan Tongo, de creoolse taal in Suriname.

Noot 9 De respondenten beschikten niet over cijfers m.b.t. de toename van geweldsdelicten gepleegd door Surinaamse meisjes.

Een eerste contact met de politie heeft een grote impact op de meisjes, menen verschillende praktijkwerkers. De indruk bestaat dat met een stellige eerste reactie waarbij ook ouders, reclassering en het slachtoffer met betrokken worden, voorkomt dat de meiden in het zelfde gedrag vervallen. De respondenten hebben te weinig ervaring met Surinaamse meisjes en taakstraffen om hierover te oordelen.

4.3 Oordelen over straffen

Geen zaak van de politie

Respondenten noteren dat veel Surinaamse ouders (in de praktijk vaak de moeders) verbolgen zijn over het feit dat in Nederland de politie ingrijpt bij zaken die in Suriname zonder tussenkomst van de politie worden opgelost. Vooral bij lichtere vergrijpen, zoals het stelen van fietsen en brommers, is het wat de opvoeders betreft niet altijd nodig om er een zaak van de politie van te maken. Een Surinaamse praktijkdeskundige vertelt:

"In Suriname wordt een fietsendief gewoon door iemand uit de buurt in zijn kladden gegrepen. Die gaat dan naar de familie en dan krijg je fikse burenruzie, maar het wordt geen zaak".

Sleutelpersonen en praktijkwerkers zien op dit punt veel overeenkomsten met de Antilliaanse doelgroep. Ook Antillianen zouden in bepaalde gevallen, meer dan autochtone Nederlanders, geneigd zijn om de politie niet in te schakelen en zelf de dader willen straffen (zie hoofdstuk 3).

Een tijdelijke vrijbrief

"Mijn kind was er niet bij", "hij liep alleen maar mee met de rest". Dit zijn opmerkingen die typerend zijn voor de eerste reactie van Surinaamse ouders als zij horen dat hun kind bij de politie zit. Enkele praktijkdeskundigen van Surinaamse afkomst vertellen dat het gaat om een "schrikreactie" die voortkomt uit ongelooft, schaamte en boosheid. De ouders voelen zich verraden door het kind, omdat ze meestal niet op de hoogte waren van zijn of haar gedrag. Ook voelen ze zich verraden door de omgeving, omdat deze hen niet heeft gewaarschuwd. Maar het meest voelen zij zich verraden door de Nederlandse samenleving, die hun kind harder straft dan nodig¹⁰.

De minderjarige Surinaamse daders hebben de neiging zich achter de reactie van ouders te verschuilen. Zolang de ouders boos zijn op de politie en de medeplichtigheid van het kind ontkennen, hoeft deze zich niet schuldig te voelen. Geen betere vrijbrief dan de ontkenning van ouders, meent een Surinaamse praktijkwerker:

"Als de ouders ontkennen, dan denken de kinderen : "Ook goed dan ben ik niet schuldig." (...) De jongeren kun je alleen ombuigen via de ouders of familie. Als die blijven zitten met een gevoel dat zij gestraft worden door de maatschappij, dan komt de straf bij jongeren ook niet aan".

Toch gaan ze niet echt vrijuit, de jongeren. Als de eerste schrik en verontwaardiging over het politie optreden voorbij is, kunnen de kinderen rekenen op straf van de ouders, menen verschillende respondenten. Surinaamse ouders zijn streng maar ook betrokken, is de algemene indruk. Justitie en reclassering kunnen over het algemeen goede afspraken maken met de ouders, in de praktijk meestal met de moeder.

Noot 10 Zie ook paragraaf bejegening.

De perceptie van geweld

De perceptie van geweld wordt bij Surinaamse jongens in belangrijke mate bepaald door de leefomgeving en straatcultuur, waarbinnen zij opgroeien. Als voorbeeld noemen respondenten het Amsterdamse stadsdeel Zuid-oost. De respondenten die werkzaam zijn in dit stadsdeel hebben veel te maken met jongeren die opgroeien in lagere sociaal-economische milieus. Onder deze jongeren, zijn ook de jongens die de respondenten typeren als de 'harde kern' en 'zware probleemgevallen'. Het zijn jongeren die gewend zijn aan geweld. Van jongs af aan is het een onderdeel van hun leven op straat, maar meestal zijn zij ook met agressie geconfronteerd in familieverband. Als ze ouder worden gaan zij zelf geweld gebruiken om een eigen wereld te scheppen waarin ze onaantastbaar zijn, verklaart een praktijkwerkster die met de jongeren werkt. Als zij maar bedreigend genoeg overkomen dan gebeurt hen niets, is de overlevingsstrategie van deze jongeren.

Er is nog maar weinig waarvan de harde kerners onder de indruk zijn; niet van geweld maar ook niet van straffen, meent een respondent die ervaring heeft met deze specifieke groep. Zij meent dat de jongeren maar op één manier aan te spreken zijn, namelijk op hun meest zwakke plek: de familie. "Bereik je de familie niet, dan zijn al je maatregelen verloren", vertelt een deskundige.

4.4 Oordelen over strafsoorten

Alleen werken is niet genoeg

Uit de interviews blijkt dat de uitvoering van werkstraffen bij Surinaamse jongeren weinig problemen geeft. Verschillende respondenten trekken de vergelijking met de wijze waarop jongeren van Nederlandse afkomst deze straffen doorlopen. Over de effecten wordt echter getwijfeld.

Surinaamse jongeren hebben vaak moeite om zich te verplaatsen in het leed van hun slachtoffer, menen verschillende respondenten. Zij vinden het opvallend dat Surinaamse jongeren het best leren uit ervaring. Vaak worden de jongeren zich pas bewust van hun eigen gedrag als iemand uit hun directe omgeving slachtoffer wordt. Een respondent ondersteunt deze stelling met een praktijkvoorbeeld: Een Surinaamse jongen is vele malen opgepakt voor berovingen met geweld en heeft een heel scala aan straffen en maatregelen achter de rug, maar niets leek te kunnen voorkomen dat hij opnieuw recidiveerde.

"Totdat zijn tante het slachtoffer werd van een beroving. Hij ging helemaal uit zijn dak en begreep toen pas wat hij aan het doen was".

Een werkstraf draagt op zich weinig bij aan de bewustwording van Surinaamse jongeren, meent deze respondent. Het verplicht moeten werken ervaren de jongeren namelijk niet als een grote ramp. Alleen werkstraffen die worden gecombineerd met een traject van bewustwording over de gevolgen van de daad voor het slachtoffer, bereiken de Surinaamse jongeren. Net zoals bij de andere jongeren, moet er een directe relatie gelegd worden tussen het delict en de straf menen de geïnterviewden (zie verder hoofdstuk 7).

Leerstraffen, een stap te ver?

De bestaande leerstraffen sluiten onvoldoende aan op de beleving van Surinaamse jongeren. Dit concluderen deskundigen van Surinaamse afkomst. Zij wijzen op een aantal knelpunten.

Een deel van de Surinaamse jongeren ervaart tijdens de sociale vaardigheidstrainingen problemen met de Nederlandse taal. Zij schamen zich voor

hun achterstand en zijn daardoor geneigd hun mond te houden. Voor cursusleiders die er vanuit gaan dat Surinaamse jongeren het Nederlands machtig zijn, gedraagt de jongere zich waarschijnlijk gewoon ongeïnteresseerd, waarschuwt een Surinaamse respondent.

Daarnaast vormt het openlijk bespreken van "privacy gevoelige onderwerpen" een probleem. Binnen Surinaamse gezinnen is het niet gebruikelijk om openlijk te spreken over gevoelens, laat staan over sex. Eén respondent denkt dat het feit dat de jongeren over dit soort onderwerpen met witte mensen moeten spreken een extra belemmering vormt.

Detentie, een kwestie van je groot houden

Van de beleving van Surinaamse jongeren van een detentiestraf hebben de respondenten geen duidelijk beeld. Evenals andere allochtone jongeren zijn Surinaamse jongeren niet snel geneigd om over hun gevoelens te spreken met hulpverleners of met elkaar. Zij moeten zich groot houden tegenover andere leden uit hun groep en het tonen van zwakheid is zo een beetje het tegenovergestelde.

Verskillende respondenten menen dat de problemen van een deel van de Surinaamse jongeren te zwaar zijn om alleen met een detentiestraf herhaling te voorkomen. Het gaat dan om de jongeren die al eerder als de 'harde kern' zijn aangeduid. Hun problematiek is vergelijkbaar met die van Antilliaanse nieuwkomers. Op basis van hun opleidingsniveau of werkervaring hebben zij niet of nauwelijks kans op het vinden van een betaalde baan. Vaak hebben de jongens verschillende opvoeders gekend, maar hebben met geen ervan een hechte band. Bij terugkeer van een vrijheidsstraf rest hen vaak weinig anders dan hun oude levensstijl voort te zetten.

"Dit zijn de jongens die het niet meer kan schelen. Daarachter schuilt een beerput van ellende, die alleen met behulp van veel aandacht boven tafel komt. Een witte psychiater zonder tolk lukt dat niet".

4.5 Oordelen over de bejegening

Een kwestie van benadering

Eerder is genoemd dat Surinaamse ouders vaak verontwaardigd reageren als zij voor het eerst horen dat hun kind vastzit bij de politie. Klachten over discriminatie door de politie, kinderen die te lang of ongegrond zijn vastgehouden, zien respondenten vooral bij Surinaamse (en Antilliaanse) ouders. Niet alleen de ouders, ook de jongeren hebben regelmatig klachten over de bejegening van de politie. Meestal omdat zij het gevoel hebben dat zij harder aangepakt worden dan autochtone jongeren. Aangezien de meerderheid van de respondenten de indruk heeft dat de reactie van ouders zeer belangrijk is voor de strafbeleving van de jongeren¹¹, wordt in deze paragraaf de reactie van de ouders verder toegelicht.

Na de eerste schrik en het eerste contact met politie, lijkt de verdere rechtsgang mee te vallen voor de ouders, menen verschillende praktijkwerkers. Hoewel de ouders veel schaamte moeten overwinnen om te verschijnen op de rechtbank, voelen zij zich toch gerespecteerd door de formele benadering van de strafrechtplegers. Dit heeft een positieve uitwerking, want in de Surinaamse cultuur is het tonen van respect belangrijk¹².

Noot 11 Zie ook paragraaf 4.3 "een tijdelijke vrijbrief".

Noot 12 De betekenis van het tonen van respect kent volgens respondenten en literatuurbronnen, veel parallellen met Antilliaanse cultuur (zie hoofdstuk 4).

Surinaamse jongeren en ouders hebben vooral moeite met de 'snelheid' waarmee men in Nederland de strafrechtelijke procedure opstart. "Veel Surinaamse ouders hebben angst voor autoriteiten, en dan plotseling staat de politie op de stoep en even later wordt er een voogd toegewezen", beschrijft een Surinaamse respondent met veel praktijkervaring. De ouders hebben even tijd nodig om te wennen aan het idee dat de opvoeding van hun kind ter discussie staat. Zowel ouders als kind kunnen best een extra wegwijs gebruiken in de procedures van de Nederlandse rechtssysteem, menen verschillende respondenten. Door schaamte laten Surinaamse betrokkenen het maar al te vaak achterwege om vragen te stellen over de procedures, weet een Surinaamse praktijkwerker, "liever gaan zij zo snel mogelijk naar huis".

Een andere respondent meent dat veel Surinaamse ouders/moeders best ondersteuning willen bij de opvoeding van kinderen die met de politie in aanraking zijn gekomen, mits er voldoende tijd is om een vertrouwensband op te bouwen.

"Allochtone ouders hebben al zo vaak het gevoel dat ze falen, ze zijn bang dat er weer iemand langs komt om ze te vertellen hoe het moet. Je moet ze laten weten dat je wilt delen in zorg, in de trend van twee kunnen meer dan een, wij proberen het gewoon samen".

5 Strafbeleving bij Marokkaanse jongeren

5.1 Algemene achtergrond

Vroege achterstanden

De criminaliteit onder Marokkaanse jongeren is de afgelopen jaren sterk toegenomen¹³. Op dit moment is een derde van de gedetineerden in jeugdinstellingen van Marokkaanse afkomst. Dit zijn overwegend jongeren met een Berberse achtergrond. Respondenten noemen het typerend dat deze doelgroep al van jongs af aan achterstanden heeft ten opzichte van Nederlandse leeftijdgenootjes. De meerderheid begint aan het basisonderwijs met ontwikkelings- en taalachterstanden. Voor velen ontbreken de voorwaarden om deze achterstanden in te lopen. Respondenten wijzen onder meer op de lage sociaal-economische positie van de ouders. Doordat veel ouders analfabeet zijn en daarnaast kampen met een gebrek aan kennis van de Nederlandse taal en het Nederlandse onderwijssysteem, krijgen veel kinderen te weinig ondersteuning tijdens de schoolcarrière. Respondenten benadrukken dat extra ondersteuning van de zijde van het onderwijs noodzakelijk is om de genoemde achterstanden weg te werken.

Een negatief (zelf)beeld

Aan negatieve aandacht komen ze niet te kort, de Marokkaanse probleemjongeren. Bekend is de beeldvorming van deze groep in de media. Maar de Marokkaanse jongeren krijgen meer voor hun kiezen. Verschillende respondenten noemen het opvallend dat de Marokkaanse jongeren, meer dan andere jongeren, ook vanuit de eigen gemeenschap veel kritiek krijgen. Veel Marokkaanse ouders vinden dat verslechterde verhouding met de Nederlanders te wijten is aan de jongeren. Een Marokkaanse praktijkwerker:

"Van veel zaken die misgaan in de Marokkaanse gemeenschap krijgen de jongeren de schuld. Veel ouders verwijten jongeren dat hun positie in Nederland is verslechterd als gevolg van het gedrag van jongeren".

Een respondent noemt het opvallend dat Marokkaanse delinquenten geen hoge dunk hebben van de eigen peergroup. Hoewel de meeste delicten in groepsverband gepleegd worden, is er vaak sprake van onderling wantrouwen. Een praktijkwerker zegt de indruk te hebben dat Marokkaanse jongens op zich geen positieve waarde toekennen aan het criminele bestaan. Wel aan het bezitten van geld of mooie spullen. Bezit werkt statusverhogend binnen de peergroup. Het verkrijgen van geld wordt naar mate de jongeren ouder worden een steeds belangrijker motivatie voor het plegen van delicten, terwijl een factor als spanning steeds minder belangrijk wordt (Coppes, 1997).

Noot 13 Illegale Marokkaanse zwerfjongeren nemen in de grote steden een deel van de 'Marokkaanse criminaliteit' voor hun rekening. Zij lijken tevens de meest problematische groep, vanwege hun geringe perspectieven op een normaal bestaan. Vanwege hun status komen meerderjarige illegalen niet in aanmerking voor alternatieve sancties en worden om die reden buiten dit onderzoek gelaten.

5.2 Specifieke factoren van invloed op strafbeleving

Tweede generatieproblemen

Kenmerkend voor de Marokkaanse jongeren is volgens de respondenten de kloof met de eerste generatie. Zij zien bij Marokkaanse jongeren een hang naar 'Nederlandse' vrijheden, zoals uitgaan, vriendjes/vriendinnetjes, samenwonen etc. De eerste generatie is nog overwegend sterk georiënteerd op Marokko. Velen voelen zich na tientallen jaren in Nederland nog steeds niet thuis. Wat hen betreft is Nederland te liberaal, te materialistisch en te individualistisch. Zij kunnen moeilijk accepteren dat hun kinderen buitenshuis in aanraking komen met normen en waarden die haaks staan op hun opvoedingswensen. Om de kinderen in goede banen te leiden treden zij over het algemeen streng op. Veel Marokkaanse jongeren proberen zich op hun beurt aan het ouderlijk gezag te onttrekken. Thuiswonende Marokkaanse jongens brengen vaak de meeste vrije tijd op straat door. Een toenemend aantal Marokkaanse meisjes verkiest helemaal niet meer thuis te komen en weg te lopen, meldt een bij de politie werkzame respondent.

Binnen/buiten

Hoe gedraag je je tegenover een leraar, een wijkagent of een kinderrechter? Voor de Marokkaanse jongens zijn dit geen vanzelfsprekende zaken. Verschillende praktijkwerkers zeggen regelmatig te werken met Marokkaanse jongens die zich, in de ogen van professionals, onaangepast gedragen. Het beeld van een Marokkaanse jongen die onderuit gezakt en op schijnbaar ongeïnteresseerde wijze zijn eigen schuld ontkent tegenover de kinderrechter, kennen de meeste respondenten. Dit soort gedrag van de Marokkaanse gestraften zou de strafrechtplegers nog al eens doen vermoeden dat deze doelgroep niet onder de indruk is van straffen, vertellen respondenten. Een geïnterviewde kinderrechter erkent deze twijfel te hebben, bij een deel van de Marokkaanse jongens.

Het is nog maar de vraag of de twijfel over de gevoeligheid van Marokkaanse jongens voor straffen terecht is, menen twee praktijkwerkers van Marokkaanse afkomst. Zij denken dat een deel van de Marokkaanse jongeren simpelweg niet weet hoe zij zich moet gedragen in de rechtbank of bij de politie en daardoor onaangepast gedrag laat zien. De Marokkaanse praktijkwerkers leggen uit dat veel Marokkaanse kinderen tijdens de opvoeding is geleerd hoe zij zich moeten gedragen in familieverband, maar niet hoe zij zich daarbuiten moeten gedragen.

Marokkaanse kinderen groeien op in een bevelstructuur. Binnen de familie is geen sprake van egalitaire verhoudingen. Er heerst een sterke hiërarchie op basis van geslacht en leeftijd (Kemper F. 1997). Kinderen moeten ouders, in de eerste plaats de vader, gehoorzamen en respecteren, discussie is daarbij niet aan de orde. Loyaliteit aan de familie en respect voor de ouders staat voorop. Kinderen die zich niet aan de ouderlijke regels houden krijgen straf, desnoods met harde hand.

De verwarring begint als de kinderen de voordeur uitstappen. Voor de duidelijke verhoudingen die ze in familieverband gewend zijn, komt veel onduidelijkheid in de plaats.

De bovengenoemde Marokkaanse praktijkwerkers leggen uit dat het gedrag van Nederlandse volwassenen vaak verwarring veroorzaakt bij Marokkaanse jongeren. In Nederland is het gebruikelijk dat professionals zoals leerkrachten, jongerenwerkers en politie, met jongeren een gesprek aangaan op gelijkwaardig niveau. De Nederlandse manier van praten en vragen stellen is over het algemeen open en direct. Marokkaanse jongeren voelen zich ongemakkelijk bij een directe vraagstelling. Vaak verkiezen zij te zwijgen en de vragensteller te negeren. Iets wat bij de Nederlandse strafrechtpleger niet

direct bijdraagt aan het vertrouwen dat een jongere zijn gedrag wil veranderen, is de indruk van verschillende respondenten.

Ook is het niet altijd duidelijk wie zich over Marokkaanse jongeren ontfermt als zij buitenshuis zijn. Marokkaanse ouders bemoeien zich vaak weinig met de activiteiten van hun kinderen buitenshuis, is de indruk van de meeste respondenten. Zij vinden dat de school verantwoordelijk is voor de begeleiding van de kinderen. Op straat ligt deze taak bij de politie, vinden de ouders. Respondenten zien een enorme lacune tussen de wensen van de ouders en de werking van de Nederlandse instellingen, die juist een actieve rol van de ouders verwachten als hun kinderen buiten zijn.

Verantwoordelijkheid van de groep

Respondenten merken op dat sommige jongeren zelf nauwelijks bewuste keuzes maken. Zij laten hun gedrag afhangen van de groep jongens en meisjes waar zij mee omgaan. Dit soort gedrag signaleren verschillende respondenten bij Marokkaanse jonge delinquenten.

Voor Marokkaanse jongens is erkenning van de peergroep zeer belangrijk. Vrije tijd wordt zeer vaak buitenshuis en in groepsverband doorgebracht. Hoe slechter de band met de familie, hoe belangrijker de erkenning van vrienden (Veenman, 1997). Een praktijkwerkster met een Marokkaanse achtergrond vertelt:

"Een deel van de Marokkaanse jongens van elf, twaalf jaar oud die nu dreigt af te glijden, heeft als voornaamste beloning het aanzien van vriendjes".

Dezelfde praktijkwerkster meent dat bij sommige jongens de oriëntatie op de groep zo sterk is, dat zij nauwelijks zelfstandig nadenken over de consequenties van hun eigen gedrag. Zij ondervroeg vele Marokkaanse delinquenten naar de reden van hun daden. De jongens antwoorden met regelmaat dat zij de groep niet in de steek wilden laten. Ook is het voor individuele jongeren vaak moeilijk om weerstand te bieden tegen de druk die van de groep uitgaat, om mee te doen aan het plegen van delicten (Coppes, 1997). De gestrafte jongeren beschouwen zichzelf als pechvogel omdat juist zij er uitgepikt zijn door de politie. Straffen lijken hen letterlijk te overkomen. Hun levensloop lijkt eerder afhankelijk te zijn van factoren om hen heen, dan van eigen keuzes, meent bovengenoemde respondente.

"Het heeft toch geen zin"

Respondenten zijn het er over eens dat schuldgevoel een voorwaarde is voor een positieve gedragsverandering van de delinquent. Een aantal respondenten met een Nederlandse achtergrond, vragen zich af in hoeverre Marokkaanse jongens zich schuldig voelen. Veel jongens gedragen zich immers stoer en onaangedaan tegenover strafrechtplegers.

Respondenten geven verschillende verklaringen voor het onverschillige gedrag van jongeren. Een verklaring is dat Marokkaanse jongeren het belangrijk vinden niet zwak te zijn in het bijzijn van andere jongens uit hun gemeenschap. 'Stoerheid' en 'zo onverschillig mogelijk reageren op de politie' komt in de literatuur naar voren als een gedragscode van Marokkaanse probleemjongeren (Coppes e.a., 1997). Een andere verklaring is het ontbreken van kennis van Nederlandse omgangsvormen (zie paragraaf: binnen/buiten).

Verschiedende respondenten denken dat achter het onverschillige gedrag van Marokkaanse jongens ook een overlevingsstrategie schuilgaat. Een aantal Marokkaanse praktijkwerkers wijst erop dat veel van deze jongeren geen vertrouwen hebben in hun kansen in de Nederlandse maatschappij. Opmer-

kingen als: "Het heeft toch allemaal geen zin, het komt toch niet meer goed" kenmerken deze jongens. Of dat betekent dat deze jongens zich ook minder schuldig voelen is niet duidelijk. Respondenten vinden het niet eenvoudig daar uitspraken over te doen. Het antwoord op deze vraag ligt waarschijnlijk bij de jongeren.

De imam

Het is al lang niet meer gebruikelijk dat alle Marokkaanse jongens de moskee bezoeken. Toch is het geloof een ingang om jongeren te bereiken, vinden respondenten van Marokkaanse afkomst. Jongeren die buiten de gevangenis niet naar de imam gaan, doen dat in de gevangenis vaak wel. Een Marokkaanse van de tweede generatie meent:

"Marokkaanse jongeren kun je, onafhankelijk van het gepleegde delict, altijd raken met Allah, geloven doen ze allemaal"

Een geestelijk verzorger merkt op dat de Marokkaanse jongens in de gevangenschap vaak willen weten of er nog hoop voor hen is. Ze hebben voornamelijk behoefte aan iemand die ze moed inspreekt, vertelt deze respondent. Over hun beleving spreken zij liever niet. Niet met vrienden, noch met de geestelijk verzorger of andere professionals in de gevangenis.

5.3 Oordelen over straffen

De straf van de ouder

Verschillende praktijkwerkers van Marokkaanse afkomst hebben aangegeven dat een groot deel van de Marokkaanse ouders vindt dat de jongeren een straf moeten 'voelen'. Ouders van delinquente jongeren klagen vaak dat de Nederlandse politie en justitie de overtreeders te zacht aanpakken (Sterman, 1996). Een voelbare werkstraf zou volgens de ouders bewerkstelligd kunnen worden door de jongeren dingen te laten doen waardoor ze belachelijk worden gemaakt, zoals bijvoorbeeld de straat vegen. Ook zouden Marokkaanse ouders vinden dat een straf direct moet volgen op het delict, een wens waarin zij in de praktijk vaak worden teleurgesteld.

Het komt regelmatig voor dat Marokkaanse ouders het contact verbreken met kinderen die een detentiestraf krijgen, is de indruk van geïnterviewden die werkzaam zijn in het circuit van jeugdinstellingen. Zij zeggen regelmatig met Marokkaanse jongens te werken die tot het einde van hun straf geen bezoek krijgen van familie. Vaak zijn het vooral de vaders die weigeren contact te onderhouden. Een geestelijk verzorger merkt op dat veel moeders wel de behoefte hebben om hun kind op te zoeken, maar dat vaak niet mogen van hun echtgenoot. De reden is schaamte, maar ook de angst om zelf veroordeeld te worden voor het gedrag van hun kind, verklaart een geestelijk verzorger.

Dat ouders geen contact meer willen ervaren jongeren als een tweede straf. Enkele praktijkwerkers merken dat deze jongere mentaal veel meer moeite hebben met het gevangenschap, dan de jongeren die steun ontvangen van ouders. Zij worden eerder depressief en geloven minder in het nut van een gedragsverandering.

Verkeerde bemoeienis

Het optreden van de Nederlandse strafrechtelijke instituten en de Nederlandse strafmaat sluit niet aan bij de verwachting van veel Marokkaanse ouders. Verschillende respondenten merken op dat Marokkaanse ouders zich in dit opzicht machteloos voelen. Zij zien hun kinderen afglijden naar het criminele milieu en hebben het idee dat er te laat ingegrepen

wordt door met name de politie. Onder een deel van de ouders zou wens bestaan om zelf harder op te treden tegen kinderen die dreigen af te glijden, desnoods met fysiek geweld, maar zij zouden zich begrenst voelen door de Nederlandse wet.

Uit de interviews komt naar voren dat Marokkaanse ouders vaak een andere opvatting hebben over de bemoeienis van de politie en de kinderrechter, dan veel andere ouders. Opvallend is dat zij met name van de politie een veel actievere opstelling verwachten, vooral om te voorkomen dat jongeren afglijden naar criminaliteit. Zij vinden dat jongeren te veel en te lang hun gang kunnen gaan. Een Marokkaanse sleutelpersoon vertelt dat veel ouders klagen dat de Nederlandse politie pas ingrijpt als het al te laat is.

Waar de Nederlandse politie zich te weinig bemoeit met de kinderen doet de kinderrechter en de Raad voor Kinderbescherming dat juist te veel, naar de mening van veel Marokkaanse ouders. Zij worden geconfronteerd met kinderrechters die uitspraken doen over de opvoeding of de schoolcarrière van het kind. Enkele respondenten verklaren de verwachtingen van de ouders als volgt. De eerste generatie is in Marokko gewend aan een sterke sociale controle en een sociaal vangnet vanuit de gemeenschap. Het is Marokko echter minder gebruikelijk dat de overheid zich bemoeit met zaken als opvoeding. Veel Marokkaanse ouders ervaren deze bemoeienis van Nederlandse overheid als een belediging. Zij hebben het idee dat men kritiek heeft op hun manier van opvoeden. Een kinderrechter zou zich wat de Marokkaanse ouders betreft gewoon bezig moeten houden met het uitspreken van straffen, is de indruk van een geïnterviewde kinderrechter.

Verschillende beleving

Net zoals de andere groepen is Marokkaanse doelgroep geen homogene groep. De strafbeleving van Marokkaanse first-offenders, 'meelopers' en de slimmere crimineel zijn niet zo maar te vergelijken, menen deze respondenten.

Om te beginnen bestaat - net zoals bij de andere groepen - de meeste kans op een positieve gedragsverandering bij de jongeren die weinig delicten hebben gepleegd en niet al te veel problemen hebben gekend tijdens hun jeugd. Een deskundige die werkt met Marokkaanse first-offenders vertelt:

"Met first-offenders kun je nog veel bereiken in preventieve zin, het is een groep die nog speelt met normen en waarden".

First-offenders zijn niet te vergelijken met jongeren die veel meegemaakt hebben tijdens zijn jeugd en verder op de criminele ladder staan. Dit is een uitermate gecompliceerde groep, vinden alle respondenten. De kans dat deze jongeren recidiveren na een detentiestraf noemen zij hoog. Een professional van Marokkaanse afkomst denkt dat diepgravend psychiatrisch onderzoek en begeleiding de enige mogelijkheid is om deze jongens weer op weg te helpen. Zij waarschuwt niet uit het oog te verliezen dat veel van deze jongeren vroeger heel hard aangepakt en geslagen zijn. Onder hen zijn ook jongens die zijn vastgebonden en opgesloten.

Een 'licht' vergrijp zwaar gestraft

Verschillende respondenten menen dat Marokkaanse jongens anders denken over de ernst van bepaalde strafbare feiten dan de gemiddelde strafrechtpleger. Dit komt vooral voor bij delicten in de sfeer van bedreiging, waarbij jongeren verbaal geweld gebruiken. Marokkaanse jongens hebben over het algemeen een lichte voorstelling van verbale intimidatie. De meerderheid is tijdens de opvoeding geconfronteerd met bedreigende taal en vaak ook met fysiek geweld. De jongeren nemen dit taalgebruik over.

Een Marokkaanse respondent legt uit:

"Marokkaanse ouders gebruiken een specifieke taal voor de opvoeding. Opvoeden is bang maken, bedreigen is de beste preventie in hun ogen. Afhankelijk van de situatie zeggen ze dingen als: ik hak je kop door tweeën, ik drink je bloed of ik snij je neus eraf!"

Het bedreigen van mensen beoordelen veel Marokkaanse jongeren als een licht vergrijp¹⁴. Zij herhalen immers het gedrag waaraan zij tijdens de opvoeding gewend zijn geraakt, is de uitleg van een aantal respondenten van Marokkaanse afkomst. De straffen die de jongeren voor dit soort vergrijpen krijgen opgelegd ervaren zij vaak als te zwaar. Het gevoel disproportioneel hard gestraft te zijn, kan er toe bijdragen dat jongeren zich gaan afzetten tegen een straf, in plaats van dat zij zich openstellen voor het doel van de straf¹⁵.

Uit de interviews blijkt dat Nederlandse slachtoffers en strafrechtplegers regelmatig een andere interpretatie hebben van het taalgebruik en gedrag van Marokkaanse jongeren, dan de jongeren zelf en mensen uit de Marokkaanse gemeenschap. Autochtonen beoordelen het gebruik van intimiderende taal eerder als bedreigend. Dit verklaart ten dele waarom zo veel autochtonen aangifte doen van bedreiging door Marokkaanse jongens, is de mening van de Marokkaanse respondent. Hij geeft een voorbeeld van een dertienjarige Marokkaan die drie Nederlandse studenten bedreigt om hun fiets afhandig te maken. De studenten doen geschokt aangifte en de dader wordt gepakt. De respondent denkt dat Marokkaanse slachtoffers anders zouden reageren op deze dertienjarige. Zij zouden minder onder de indruk zijn en niet naar de politie stappen, maar hadden de dertienjarige misschien gewoon zelf een klap verkocht.

Hardere aanpak?

In Amsterdam wordt nieuw beleid gehanteerd ten aanzien van plegers van geweldsdelicten. Dit beleid is onder andere ingesteld om de Marokkaanse doelgroep effectiever te straffen. Onderdeel daarvan is het onmiddellijk vastzetten van de plegers van geweldsdelicten. Een van de respondenten uit de hoofdstad vertelt:

"Voor 1985 was ons beleid om eerst te waarschuwen, dan een voorwaardelijke straf, dan een alternatieve straf en pas als laatste detentie op te leggen. Bij Marokkaanse jongens werkt dit niet, die moeten meteen een klap om de oren krijgen (...). Een nadeel van deze aanpak is dat alle Marokkaanse jongeren dezelfde aanpak krijgen, ook diegenen die het minder nodig hebben".

Zwaarder en sneller straffen past beter bij de Marokkaanse jongeren omdat zij gewend zijn aan een autoritaire opvoeding, zo is de gedachte achter het Amsterdamse beleid. Ook elders in het land overweegt men de aanpak van de Marokkaanse doelgroep bij te stellen, weet een aantal respondenten. Eén respondente meent dat Marokkaanse jongens in Utrecht in de praktijk al harder aangepakt worden dan Nederlandse jongens. Zo zouden zij regelmatig in verzekering worden gesteld voor zaken waarvoor Nederlandse jongens naar huis mogen. Deze observatie wordt overigens tegengesproken door een collega uit dezelfde stad.

Noot 14 Deze constatering hebben wij ook gedaan bij de Antilliaanse en Surinaamse groep. Zie verder hoofdstuk 7.

Noot 15 Zie hoofdstuk 7, paragraaf 7.2.1.

Maar hoe zit het nu met de beleving van de Marokkaanse jongeren zelf? De respondenten vinden het moeilijk daar vat op te krijgen. Zij zijn het er over eens dat een snelle reactie op een strafbaar feit veel meer indruk maakt op de jongeren. Hierin verschillen Marokkaanse jongeren niet van de andere groepen.

De meeste respondenten geloven ook, om bovengenoemde redenen, dat het zinvol is om Marokkaanse jongens af te schrikken door zwaardere straffen. Een hardere aanpak kan slechts op voorwaarde dat voor alle jongeren ongeacht etnische afkomst dezelfde aanpak geldt, waarschuwen de allochtone respondenten en enkele autochtone respondenten. Als Marokkaanse jongens in een uitzonderingspositie geplaatst worden, is het aannemelijk dat zij verder zullen verharderen, is hun redenering. Zij verklaren dat het kenmerkend is voor de Marokkaanse jongeaders dat zij weinig vertrouwen hebben in een normale toekomst. Zij lijken zich in dit opzicht met name duidelijk te onderscheiden van de autochtone jongeaders. Veel Marokkaanse jongeren zijn zich bewust dat hun ouders hard gewerkt hebben en daar relatief weinig voor hebben terug gekregen. De jongeren voelen zich vaak gediscrimineerd, merken alle respondenten op. Zij hebben geen vertrouwen dat het loont om je best te doen voor positieve zaken en dat maakt hen vatbaarder voor het criminele circuit, analyseert een respondent.

Door Marokkaanse jongens anders te behandelen dan anderen, worden zij opnieuw negatief bevestigd. Een Marokkaanse respondent van de tweede generatie denkt dat harder straffen van de Marokkaanse jongens slechts agressie zal opwekken. Zij verwacht dat deze groep nog meer het gevoel zal krijgen dat men ze als criminelen bekijkt en dit de motivatie om zich goed te gedragen zal doen afnemen.

5.4 Oordelen over strafsoorten

Betrokken ouders?

Marokkaanse ouders zijn slecht geïnformeerd over de verschillende strafrechtelijke instanties en strafsoorten. Als Marokkaanse ouders bij de reclassering komen weten zij meestal niet waar en waarom ze er zijn, merkt een respondent op. Enkele respondenten trekken in twijfel of de ouders uiteindelijk wel betrokken willen zijn. De meerderheid deelt echter de mening dat het vooral gaat om het wegwerken van een informatie-achterstand:

"Het kost vaak meer moeite om een Marokkaanse ouder dan een Nederlandse ouder over de drempel van de reclassering te krijgen, maar als dat gelukt is zijn ze niet minder betrokken dan Nederlandse ouders"

Peergroup als informatiebron

Ook de Marokkaanse jongens lijken niet altijd even goed geïnformeerd over het doel van instellingen. Dit geldt voor de zogenaamde meelopers in het criminele circuit. Een medewerker van de reclassering signaleert dat met name deze jongens verkeerde verwachtingen hebben van instellingen. Zo wordt de reclassering geconfronteerd met jongens die denken dat zij een baan of een woning aangeboden krijgen.

Over de verschillende strafsoorten zijn de meeste Marokkaanse jongens wel goed geïnformeerd. De voornaamste informatiebron is de eigen peergroup. Respondenten die met de doelgroep werken signaleren dat de jongens elkaar opstoken over straffen. Taakstraffen stellen niets voor en zijn soft, zo gaat het verhaal. Ook vergelijken Marokkaanse jongeren de Nederlandse straffen nog al eens (met verhalen over) het Marokkaanse strafstelsel.

Moeten werken

Over de beleving van werkstraffen zijn de geïnterviewden het niet eens. Verschillende respondenten menen dat de jongens de "noodzakelijke draai om hun oren" niet voelen en denken dat de jongens de werkstraffen niet serieus nemen. Naar verhouding vallen veel Marokkaanse jongens uit tijdens de uitvoering van de taakstraffen en zij houden zich slecht aan afspraken, is hun constatering. Een respondent die betrokken is bij de uitvoering van werkstraffen, meent dat Marokkaanse jongens moeite hebben met onbetaald werken en daarom eerder afhaken.

Respondenten met een Marokkaanse achtergrond hebben wel vertrouwen in de effectiviteit van werkstraffen, vooral bij Marokkaanse first-offenders. Zij gaan er vanuit dat Marokkaanse jongeren straffen in het algemeen zwaarder beleven, dan zij willen tonen. Zo ook werkstraffen.

De omgeving waarin de werkstraf plaatsvindt bepaalt hoe zwaar de straf wordt beleefd. Een baantje waarbij meerdere jongens werken, ver weg van de eigen leefomgeving, is niet zwaar. Werkstraffen die dicht bij de eigen gemeenschap of leefomgeving uitgevoerd worden zijn dat wel, doordat jongeren zich meer schamen. Het schoonmaken van een moskee is vaker genoemd als voorbeeld. Een voordeel is dat eigen gemeenschap verantwoordelijkheid krijgt voor de jongere. De jongere krijgt daardoor de noodzakelijke erkenning vanuit de eigen gemeenschap, legt een allochtone sleutelpersoon uit.

Een andere respondent heeft de indruk dat de jongens liever even op het politiebureau zitten, dan te moeten werken. Bij de politie krijg je ten minste even aandacht en bovendien kunnen ze er mee pronken dat ze bij de politie zijn geweest¹⁶.

Op de "slimme en succesvolle jonge criminelen" maken de werkstraffen nauwelijks indruk, is de mening van alle geïnterviewden. De werkstraf is vooral een makkelijke oplossing voor deze groep. Jongens die succesvol in het criminele circuit meedraaien, gaan net zo succesvol en berekend om met straffen. Zij beleven de werkstraffen niet als zwaar, maar eerder als iets waar ze weer zo snel mogelijk vanaf moeten. Juist deze groep laat de werkstraf vlekkeloos verlopen. Hierin wijken de Marokkaanse jongens niet af van de andere groepen. Het is tevens de groep die het beste geïnformeerd is over straffen. Zij weten precies wat hun rechten zijn en wanneer de rechter hen niets kan maken, meent een van de respondenten.

Lekker video kijken

De projecten 'Dader in beeld' en 'Slachtoffer in beeld' beogen daders bewust te maken van de consequenties van hun gedrag. Het is de bedoeling dat de daders zich gaan realiseren welk leed zij het slachtoffer aandoen. Het doel van de projecten lijkt aan veel Marokkaanse jongeren voorbij te gaan. Een belangrijk onderdeel is het kijken naar een video. En juist hier zou het mis te gaan. Om te beginnen begrijpen de meeste Marokkaanse jongens niet dat het kijken naar een video onderdeel van een straf is, denkt een Marokkaanse praktijkwerker.

Verder is het kenmerkend voor Marokkaanse jongeren dat zij moeite hebben zich te verplaatsen in de situatie van een ander. Hoe verder iemand van de familie of gemeenschap staat hoe moeilijker het wordt. Al met al bieden de video's onvoldoende mogelijkheden aan Marokkaanse jongeren om zich te identificeren. Een verhaaltje over een Nederlandse dame die is beroofd door een Nederlandse tasjesrover doet een Marokkaanse jongen helemaal niets, meent een Marokkaanse praktijkdeskundige.

Noot 16 Zie verder paragraaf "bejegening".

"Als ze op een video zien hoe een Marokkaanse moeder of vader bij een Nederlandse boer aardappels probeert te kopen en dan in elkaar geslagen wordt door twee Nederlandse boeren zonen, dan raak je Marokkaanse jongens".

Een aantal respondenten van Marokkaanse afkomst is gevraagd te reageren op deze stelling. Ook zij bevestigen het gebrek aan identificatie-mogelijkheden, maar merken ook op dat het effect van de video verschilt per persoon. De mate waarin een jongere zich kan verplaatsen in het slachtoffer, hangt af van onder meer eigen ervaring, referentiekader, ontwikkeling en opleiding. Vooral de minder ontwikkelde en/of opgeleide jongeren lijken moeite met de video te hebben.

Praten

Communicatie is een onderdeel van sociale vaardigheidstrainingen, die behoren tot de categorie taakstraffen. Dit onderdeel sluit onvoldoende aan bij de wijze waarop Marokkaanse jongeren gewend zijn te communiceren, denken verschillende deskundigen van Marokkaanse afkomst. Zij wijzen erop dat Marokkaanse jongeren niet gewend zijn om te spreken over onderwerpen als school, vrienden, drugs en sex en dat sommige onderwerpen zelfs een taboe zijn. Vooral de minder opgeleide Marokkaanse ouders spreken weinig open met hun kinderen. Tijdens sociale vaardigheidstraining komen deze gevoelige onderwerpen wel aan de orde. Een Marokkaanse merkt dat het een onmogelijke opdracht is om iemand in 20 uur over dit soort onderwerpen te leren spreken.

Detentie

Over de strafbeleving tijdens een detentiestraf bestaan nog steeds vraagtekens. Het is moeilijk om erachter te komen wat de jongens echt voelen, is de algemene indruk. Een Marokkaanse deskundige die dagelijks met de jongeren werkt:

"De jongens moeten zich groot houden, dat is een overlevingsstrategie, deze jongens gaan niet aan een buitenstaander vertellen hoe slecht ze zich voelen, dus doen ze stoer".

Veel jongens zijn de binding met de familie verloren. Zij voelen zich slecht in de inrichting maar hebben ook weinig reden om naar buiten te gaan. Sommigen zitten liever in de inrichting omdat ze er een structuur krijgen, een eigen kamer en drie keer per dag te eten. Dat zijn allemaal zaken die zij buiten de inrichting missen, vertelt dezelfde deskundige.

5.5 Bejegening

Vertrouwen

Iemand kunnen vertrouwen is zeer belangrijk voor de Marokkaanse doelgroep. Vertrouwen hebben en geven is niet iets vanzelfsprekend. Zeker niet als je opgroeit in een witte maatschappij, is de verklaring van verschillende allochtone respondenten. Marokkaanse jongens voelen zich vaak gediscrimineerd in Nederland. Ook menen Marokkaanse jongens vaker dan andere jongens, dat politie of begeleiders in inrichtingen hen achterstellen, is de indruk van de meeste respondenten.

Vertrouwen moet dus gewonnen worden. En daar kan veel tijd over heen gaan¹⁷. Voor professionals is het daarom vaak niet eenvoudig om met de Marokkaanse doelgroep in gesprek te raken. Zij moeten iemand heel goed kennen, vertrouwen opbouwen en dan pas zullen zij zich openstellen. Een respondent die praktijkervaring heeft met Marokkaanse jongens in een jeugdinstelling vertelt:

"Het vergt veel energie en geduld om met ze in contact te komen. Door ze aandacht te geven die ze van thuis missen, door met ze te praten, begrip te tonen en soms te vertellen dat jijzelf ook fouten hebt gemaakt, bouw je langzaam vertrouwen op. Dan pas kun je praten over wat ze fout hebben gedaan en wat ze daaraan moeten doen".

Jongeren die meer vertrouwen hebben in de begeleiding, ervaren de straffen als minder zwaar. Zij begrijpen beter waarom zij bepaalde dingen moeten veranderen en laten daardoor meer positieve gedragsveranderingen zien, noteren de geïnterviewde begeleiders.

Een zekere afstand

Een duidelijke verhouding tussen de professional en de jongere is een basis voor vertrouwen. Een respondente signaleert dat veel Marokkaanse jongeren niet goed begrijpen wat zij mogen verwachten van professionals. Zij raken bijvoorbeeld verward als professionals met hen op gelijkwaardig niveau communiceren. Thuis zijn de jongeren gewend aan een afstandelijke verhouding met volwassenen (zie paragraaf 5.2: binnen/buiten).

Als voorbeeld is de verhouding met de politie genoemd. Jongeren vinden het soms best even prettig bij de politie, noteert een respondent. Ze krijgen aandacht en een kopje koffie en sommige agenten groeten zelfs als ze door de buurt lopen. Jongeren voelen zich dan toch even bevestigd. Maar het kan ook gebeuren dat diezelfde agent een van de vrienden de in de boeien slaat. Deze schijnbaar gelijkwaardige verhouding kunnen Marokkaanse jongens eenvoudig vertalen in verraad, vertelt een praktijkwerkster van Marokkaanse afkomst.

Meiden

Slechts een klein deel van de geïnterviewden heeft een expliciete mening over Marokkaanse meisjes. Het aantal meisjes dat met justitie in aanraking komt is zo klein, dat de meesten nooit een Marokkaans meisje als klant gehad hebben. Een raadswerker meent dat straffen met een punitief karakter niet effectief zijn voor deze doelgroep. Hun problematiek is vaak veel te ingewikkeld. Veel meiden zijn van huis weggelopen. Zij kampen met psychosomatische problemen, stoppen met eten en doen zichzelf geweld aan. Niet de straf, maar behandeling van deze problemen, is de beste manier om positieve gedragsverandering bij deze groep te bereiken, meent dezelfde respondent.

Noot 17 zie ook: El Otmani, L. 'Het participatiemodel' Utrecht 1997.

6 Strafbeleving bij Turkse jongeren

6.1 Algemene achtergrond

Een hechte gemeenschap

Zowel het Turkse gezin als de Turkse gemeenschap is hecht en gesloten van karakter. De onderlinge sociale controle is erg groot. Turken van de eerste generatie kennen een zeer sterke nationale oriëntatie, mede vanwege het feit dat ze allemaal -met uitzondering van Koerden- één taal spreken. De sociale contacten binnen de Turkse gemeenschap zijn intensief, zij het dat contacten met mensen uit de eigen regio/streek het meest frequent zijn. De betrokkenheid bij elkaar is in het algemeen groot en mensen helpen en steunen elkaar indien nodig.

Enkele zaken zijn echter zo met schaamte beladen binnen de Turkse gemeenschap dat alles in het werk wordt gesteld om dat geheim te houden. Onderwerpen die taboe zijn binnen de Turkse gemeenschap zijn onder meer homoseksualiteit en criminaliteit. Daar wordt nauwelijks over gesproken en het bestaan ervan wordt grotendeels ontkend en verzwegen. Dit kwam onder meer naar voren tijdens een studiedag van de Samenwerkende Turkse Organisaties Overijssel (STO) in mei 1997 waar de betrokkenheid van de Turkse gemeenschap bij de (drugs)criminaliteit in Nederland centraal stond.

Schaamte en isolement

Uit alle interviews kwam het volgende beeld naar voren: als een jongere zich schuldig maakt aan criminaliteit, zal deze veel moeite doen om dit voor z'n ouders geheim te houden. De jongere voelt zich niet zozeer intrinsiek schuldig over of verantwoordelijk voor zijn strafbare gedrag, maar schaamt zich met name als dit gedrag bekend wordt. Overigens weerhoudt behalve schaamte ook de angst voor een harde straf van zijn vader de jongere om zijn ouders op de hoogte te brengen van zijn criminele gedrag (Eppink, 1981).

Indien de ouders toch op de hoogte komen van het gepleegde delict, zullen ze proberen dit feit zo veel mogelijk binnenskamers te houden: men schaamt zich hier namelijk voor ten opzichte van de andere leden van de Turkse gemeenschap. Zo ontstaat een keten van geheimhouding en het vertellen van "smoezen": de jongere probeert te voorkomen dat zijn ouders op de hoogte raken van zijn criminele gedrag en de ouders proberen op hun beurt het gedrag van hun kind geheim te houden voor de leden van de Turkse gemeenschap.

De jongere respectievelijk het gezin probeert daarom in eerste instantie zelf een oplossing te vinden voor het probleem. Dit sluit aan bij wat Eppink constateert met betrekking tot wij-culturen: daar is sprake van een scherpe scheiding tussen binnen (huis) en buiten (eer). Wat binnen gebeurt wordt niet naar buiten gebracht en binnen wordt er nauwelijks gesproken over buiten.

Gevolg is wel dat door dit patroon van geheimhouding de betrokken jongere c.q. de betrokken ouders geen steun durven te vragen en kunnen krijgen van hun directe omgeving en er dus alleen voor staan.

Meer kans in eigen gemeenschap

De schooluitval onder Turkse jongeren is vrij hoog. Ook de werkloosheid is relatief hoog, maar lager dan die van de andere etnische groepen. Dit komt onder meer omdat Turken vooral zaken zouden doen met Turken. In dit verband wordt door verschillende respondenten over een eigen etnische markt voor Turken gesproken (zie ook: Werdmölder en Meel, 1996).

De criminaliteit onder Turkse jongeren is circa twee keer zo hoog als onder autochtone jongeren, maar is relatief laag in vergelijking tot andere allochtone groepen. Al met al hebben Turkse jongeren gemiddeld een slechtere sociaal-economische positie dan autochtone jongeren, maar is op enkele belangrijke gebieden (werk en criminaliteit) hun achterstand kleiner dan die van Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse jongeren (zie Werdmölder en Meel, 1996).

Dit hangt samen met bepaalde kenmerken van de Turkse gemeenschap: de sterke sociale controle heeft een remmende werking op het vertonen van crimineel gedrag terwijl de onderlinge steun en het eigen werkgelegenheidscircuit Turkse jongeren extra kansen biedt om het ondanks hun achterstand toch te redden.

De achterstandspositie zouden de jongeren overigens niet zozeer aan zichzelf wijten, maar aan de Nederlandse samenleving. Een Turkse sleutelpersoon stelt dat Turkse jongeren geneigd zijn om de oorzaken van hun problemen (schooluitval, discriminatie, criminaliteit) bij de Nederlandse samenleving te leggen. Etniciteit zou in hun ogen de belangrijkste oorzaak zijn van hun problemen. Hoe gemarginaliseerder jongeren zijn en hoe slechter ze geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving, des te meer de Nederlandse overheid de schuld krijgt van hun belabberde positie.

Al met al wordt de eigen gemeenschap meestal als steunend en probleemoplossend ervaren, terwijl de Nederlandse samenleving, zeker door achterstandsjongeren, veelal juist als de veroorzaker van de problemen wordt gezien.

6.2 Specifieke factoren van invloed op de strafbeleving

Plegen van criminaliteit geeft geen status

Het gedrag van Turkse jongeren wordt sterk beïnvloed door hun Turkse leeftijdgenoten. Deze "peers" vallen in eerste instantie de jongere die criminaliteit pleegt niet af, maar uiteindelijk keuren ze het gedrag niet goed, aangezien Turkse jongeren in hoofdlijnen dezelfde normen en waarden aanhangen als hun ouders. Hierin verschillen zij van Marokkaanse jongeren die meer gemarginaliseerd en minder geïntegreerd zijn in de eigen én de Nederlandse gemeenschap. Een medewerker van de Raad voor de Kinderbescherming signaleert dat Turkse jongeren straffen liever verborgen houden voor de peergroup. De Raadsmedewerker noemt voorbeelden van Turkse gestraften die tegen de eigen vrienden zeggen naar Turkije te gaan in plaats van naar de gevangenis. Het plegen van criminaliteit en het gestraft worden werkt volgens verschillende respondenten onder Turkse jongeren niet statusverhogend.

Religie als ingang

In vergelijking met andere jongeren is religie voor Turkse jongeren heel erg belangrijk. Religie speelt echter niet voor alle Turkse jongeren een even grote rol. Er zijn drie groepen te onderscheiden:

- 1 Intensief religieuze jongeren, bij wie religie een centrale plaats inneemt in hun leven.
- 2 Jongeren die wel moslim zijn en op vrijdag naar de moskee gaan, maar bij wie religie niet centraal staat.
- 3 Jongeren die de islam zien als belemmerend of jongeren die er onverschillig tegenover staan.

De tussengroep is momenteel het grootst. Het is de vraag hoe deze groep zich in de toekomst gaat ontwikkelen: meer in de richting van groep 1 of juist van groep 3. Was religie voorheen een traditionele, vanzelfsprekende zaak, tegenwoordig is het steeds meer een eigen, bewuste keuze.

Eén Turkse sleutelpersoon signaleert dat Turkse jongeren in toenemende mate nationalistisch en fundamentalistisch worden. Dit zou het gevolg zijn

van hun slechtere sociaal-economische positie. Als reactie op hun slechtere positie zouden ze zoeken naar een andere, betere identiteit. Ook uit de literatuur is bekend dat achterstand en armoede een voedingsbodem kunnen vormen voor fundamentalisme (P. Fortuyn, 1997). Sommige radicale religieuze organisaties zouden hier misbruik van maken door met name contact te zoeken met kwetsbare jongeren (bijvoorbeeld jongeren in gevangenissen) die makkelijk te indoctrineren zijn. Onder de dekmantel van geestelijke, religieuze hulp zouden aldus radicale organisaties kwetsbare Turkse jongeren aantrekken en hen afhankelijk maken. Een andere Turkse sleutelpersoon herkent dit niet. Wel wordt erkend dat imams en religieuze (jeugd)organisaties goede ingangen zijn om Turkse jongeren in detentie te bereiken en dat deze organisaties veel kunnen doen om te voorkomen deze jongeren (verder) afglijden. Er wordt geconstateerd dat momenteel de Nederlandse overheid op het gebied van geestelijke verzorging aan Turkse jongeren die in het justitiële circuit zijn terechtgekomen, een gat laat vallen, waardoor het risico ontstaat dat radicale groeperingen in dit gat springen. Het reguleren van deze geestelijke ondersteuning verdient volgens enkele Turkse sleutelpersonen aanbeveling, zodat erop toegezien kan worden dat met name niet-radicalen, gematigde imams en organisaties hier een rol gaan spelen.

Het is echter niet eenvoudig om te bepalen welke imam of organisatie hiervoor het meest geschikt is. Er bestaan, volgens de voorzitter van de Stichting Bijzondere Leerstoel Islam, binnen de Turkse gemeenschap vier religieuze stromingen, zodat het lastig is om een partij aan te wijzen waar iedereen achter staat.

Dit kwam ook naar voren begin 1997 toen bij wijze van experiment in Amsterdam politie-imams aan zijn gesteld. Er werd geconstateerd dat het van groot belang is dat deze niet tot een bepaalde moskee behoort, om te voorkomen dat partij getrokken wordt. De keuze is uiteindelijk gevallen op een "neutrale" Palestijnse imam.

Een Turkse sleutelpersoon stelt dat naast het inschakelen van imams het ook goed zou zijn om met Turkse (religieuze) jeugdorganisaties af te spreken dat zij structureel contact zoeken met criminele Turkse jongeren door deze jongeren bijvoorbeeld in de gevangenis op te zoeken.

6.3 Oordelen over straffen

Eigen normen en eigen sancties

De mate waarin Turkse jongeren hun straf terecht vinden en accepteren, hangt onder meer af van de mate waarin het gepleegde strafbare gedrag afgekeurd wordt door de eigen gemeenschap.

Voor een groot deel van de Turkse gemeenschap is het je houden aan de heersende Turkse groepsnormen en waarden zeer belangrijk. De grote sociale controle vormt een drempel voor veel Turken om tegen deze normen in te gaan. Als iemand zich niet houdt aan een belangrijke norm, is de kans groot dat de gemeenschap hier uit eigen beweging op reageert. Het sterkst is dit het geval indien er sprake is van zogenaamde eredelicten, waar met bloedwraak op gereageerd wordt. Maar ook het plegen van "gewone" delicten wordt soms sterk afgekeurd, waarbij de mate van afkeuring onder meer samenhangt met de afkomst van het slachtoffer: het inbreken in een woning van een Turks gezin wordt bijvoorbeeld als veel erger gezien dan inbraak bij een niet-Turks gezin. Het je meer of minder kunnen identificeren met een slachtoffer zal hier ook een belangrijke rol spelen.

Volgens een Turkse sleutelpersoon vindt de Turkse gemeenschap interventie van buitenaf in het algemeen onprettig en wil men de dader graag zelf aanpakken.

Als voorbeeld wordt genoemd het geval van een Turkse jongen van 19 die flink in de problemen zit: hij heeft geen afgeronde opleiding, geen werk en is door de politie opgepakt wegens crimineel gedrag. Hij wordt in een project geplaatst waar getracht wordt om werk voor hem te vinden. De vader en de broer van de jongen bellen echter boos op: ze hadden het zelf met hem willen regelen.

In bepaalde gevallen zijn de reacties vanuit de eigen gemeenschap op het strafbare gedrag van Turkse jongeren ondersteunend aan het optreden van de strafrechtelijke instanties. In andere gevallen kunnen de reacties minder wenselijk zijn: daders worden soms gestraft door hen sociaal te isoleren of door "pedagogische" klappen uit te delen. In het geval van bloedwraak is er sprake van een uiterst ongewenste vorm van eigenrichting, waartegen de Nederlandse overheid, volgens de Turkse respondenten, machteloos staat¹⁸.

Veranderen van de normen

Volgens enkele Turkse respondenten is het handelen in drugs, zwart geld en wapens min of meer toegestaan binnen bepaalde delen van de Turkse gemeenschap. Het zou naar de mening van sommige Turken zelfs beter zijn om in de drugshandel te zitten dan bij de sociale dienst te lopen. Voorwaarde is wel dat deze activiteiten de eigen gemeenschap niet direct schaden. Drugs verkopen aan Turkse jongeren wordt bijvoorbeeld wel weer sterk afgekeurd. Overigens speelt ook een rol dat weinig leden van de Turkse gemeenschap duidelijk hun afkeuring durven te tonen als iemand in de drugs- of wapenhandel actief is. Langzaam maar zeker is volgens een Turkse sleutelpersoon echter binnen de Turkse gemeenschap het besef doorgedrongen dat de betrokkenheid van de Turkse gemeenschap bij deze vormen van georganiseerde criminaliteit indirect wel degelijk zeer nadelig is voor de totale Turkse gemeenschap in Nederland¹⁹. Dit bewustwordingsproces is versterkt door de commotie rondom het parlementaire onderzoek naar opsporingsmethoden (IRT), waarin geconcludeerd werd dat een zeer groot deel van de Turkse gemeenschap betrokken zou zijn bij georganiseerde criminaliteit. Naar aanleiding daarvan zijn in het voorjaar van 1997 door de Samenwerkende Turkse Organisaties Overijssel (STO) regionale discussies gevoerd over de betrokkenheid van de Turkse gemeenschap bij de (drugs)criminaliteit in Nederland. Daarbij werd onder meer vastgesteld dat het zeer nadelig is voor de eigen gemeenschap om de betrokkenheid van Turken bij drugscriminaliteit te ontkennen, passief te aanvaarden of zelfs goed te praten. Overigens accepteren Turken die gestraft worden voor hun betrokkenheid bij drugshandel of andere vormen van georganiseerde criminaliteit in het algemeen hun straf wel. Dat wordt gewoon gezien als de prijs die je moet betalen. Hélpén doet het straffen van deze calculerende criminelen echter niet, volgens alle geïnterviewde Turkse sleutelpersonen. Door bewustwording te stimuleren zou wel de bestaande (vergoeljkende dan wel afwezige) reactie op dit gedrag veranderd kunnen worden, waardoor deze vormen van criminaliteit minder acceptabel en aantrekkelijk worden.

Noot 18 Er is overigens niet expliciet gevraagd naar bloedwraak. Het onderwerp werd door de respondenten zelf ter sprake gebracht. Voor meer informatie over het specifieke onderwerp bloedwraak verwijzen we naar Clementine van Eck, die bij de Amsterdamse School voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek van de Universiteit van Amsterdam sinds een jaar bezig is met (dossier)onderzoek naar de achtergronden en motieven van eer- en wraakdelicten die gepleegd zijn door turken.

Noot 19 Dit gevoel werd gedeeld door verschillende aanwezigen op de studiedag van STO op 31 mei j.l.

De overheid: redder in nood of boosdoener?

Of een straf wordt geaccepteerd, is ook afhankelijk van de mate waarin het gezag van de overheid om te straffen wordt erkend.

Eppink en Bovenkerk stellen dat de verschillen in criminaliteit tussen Marokkaanse en Turkse jongens in Nederland kunnen worden toegeschreven aan de andere attitude jegens de samenleving, gezag en overheid. Werdmölder en Meel zijn het hier niet mee eens. Volgens hen is de goede score van Turken op de variabelen gezin en gemeenschap in dit verband doorslaggevend. Wel is men het er over eens dat Turken, meer dan Marokkanen, vertrouwd zijn met het functioneren van een bureaucratisch staatsapparaat en als gevolg hiervan welwillender staan tegenover gezag en overheid. Eppink spreekt van een faseverschil in de ontwikkeling van het centrale gezag in Marokko en Turkije.

Ook de respondenten waren van mening dat Turken in het algemeen het gezag van de overheid accepteren. Dit geldt echter met name voor geïntegreerde Turken, die ook meestal vrij assertief en communicatief zijn in het contact met Nederlandse instellingen. Naarmate de betrokkenen echter meer gemarginaliseerd zijn ontstaat de neiging om zichzelf te zien als een slachtoffer van een overheid die discrimineert. Criminaliteit wordt dan gezien als verzet tegen onrecht dat hen door de samenleving is aangedaan. Dit geldt niet alleen voor gemarginaliseerde Turken maar deze tendens is zichtbaar bij allerlei gemarginaliseerde (autochtone en allochtone) groeperingen.

De overheid zou dan ook, volgens een Turkse sleutelpersoon, in de beleving van gemarginaliseerde Turken niet zozeer straffend op dienen te treden maar juist het initiatief moeten nemen om jongeren de helpende hand te bieden.

6.4 Oordelen over strafsoorten

Strafdoelen: nadere uitleg noodzakelijk

Volgens de respondenten komen de strafdoelen van praktijkwerkers vaak niet overeen met de verwachtingen die Turkse jongeren en hun ouders hebben ten aanzien van het doel van straf. Voor veel Turken is straf vooral synoniem met vergelding. Verder moet een straf disciplinerend werken en dus hard, duidelijk en afschrikwekkend zijn. Aan andere strafdoelen zoals pedagogische doelen en het verbeteren van het toekomstperspectief van jongeren worden veel minder herkend. Een Turkse sleutelpersoon stelt dat het door verschillende Turken ook gek wordt gevonden dat de overheid geld investeert in cursussen voor criminelen. In hun ogen zou er eerst vergolden moeten worden, cursussen volgen eventueel later. Doordat Turkse jongeren en hun ouders andere verwachtingen hebben ten aanzien van de straf die vaak niet corresponderen met de gestelde doelen van de praktijkwerkers²⁰ wordt de straf door hen, zeker van tevoren en in het begin, nogal eens ervaren als niet nuttig. Het is daarom van belang dat hen goede uitleg wordt gegeven omtrent het doel en het nut van de verschillende soorten straf. Overigens blijkt aanvankelijke weerstand en onbegrip over een straf in praktijk nog wel eens te verminderen. Taakstraffen blijken volgens de respondenten bijvoorbeeld juist goed aan te slaan bij Turkse jongeren.

Noot 20 Zie ook o.m. Kansen en bedreigingen voor moslimjongeren in Nederland, 1995 en Residentiële hulpverlening aan Surinaamse, Turkse en Marokkaanse jongeren, 1985.

Gebruik maken van het schaamtegevoel bij de tenuitvoerlegging van straf: zinnig of verwerpelijk?

Door verschillende respondenten werd geconstateerd dat de kans van slagen groter is als de familie van de jongere betrokken wordt bij de straf. Sommige Turkse jongeren willen dat ook graag, zodat ze aan hun familie kunnen laten zien dat ze hun best doen en hun leven beteren. Andere jongeren houden hun straf echter liever verborgen voor hun familie, peergroep en de rest van de gemeenschap, omdat ze zich erg schamen. Het uitvoeren van bijvoorbeeld een werkstraf in de eigen sociale omgeving wordt door hen als erg zwaar ervaren. Juist hierdoor kan die straf echter extra zinvol zijn.

Enkele (Turkse) respondenten zijn van mening dat er uiterst voorzichtig omgegaan moet worden met het gebruik maken van de schaamtecultuur bij het uitvoeren van straffen. Het in de eigen gemeenschap bekendmaken van het criminele gedrag van een jongere kan namelijk schadelijk zijn voor diens sociale bindingen binnen de gemeenschap. Een kinderrechter vond het gebruik maken van de schaamtecultuur om de volgende reden een slecht voorstel en zei:

"Wij willen toch juist westerse waarden overdragen? Straks moeten wij nog mensen op de markt gaan berechten".

Taakstraffen: nuttig

Alle respondenten waren zeer te spreken over het nut van taakstraffen. Een raadsmedewerker was van mening dat Turkse jongeren bij taakstraffen goed presteren vanwege hun grote normbesef "vaak zelfs beter dan Nederlandse jongeren". Een kinderrechter had de ervaring dat Turkse jongeren werkstraffen als zinnig ervaren, mits de inhoud aan bepaalde voorwaarden voldoet. Sport en bezigheidstherapie worden bijvoorbeeld onzinnig gevonden. Daarentegen worden met name het leren van een concreet vak dat aansluit bij de vaardigheden van de jongere (werkend leren) en/of het halen van een diploma en -voor zover de jongere dat nodig heeft- alfabetisering wel erg nuttig gevonden, aangezien dat de uitgangspositie van de jongere en dus diens toekomstperspectief verbetert. Ook "Nederlandskunde" (grenzen in de Nederlandse samenleving, normen en waarden) werd genoemd als zinnig onderdeel van een taakstraf. Dit omdat het voor Turkse jongeren niet altijd duidelijk is welke grenzen er door de Nederlandse samenleving nu precies aan hun gedrag worden gesteld.

Detentie: behoefte aan extra nazorg

Turkse jongens lijken detentiestraffen het zwaarst te ervaren van alle groepen. "Waarschijnlijk als gevolg van hun schaamtegevoel en trots". Alhoewel gevangenisstraffen in Turkije in het algemeen langer en zwaarder zijn, is dit geen reden voor Turken om detentie in Nederland als een relatief lichte straf te ervaren. Turken vergelijken namelijk volgens een Raadmedewerker het Nederlandse strafstelsel praktisch nooit met het Turkse strafstelsel. Ze oriënteren zich meer dan Marokkanen op de plek waar ze wonen. Zeker voor de jongere generaties geldt dat de aard en omvang van de straffen in het moederland geen of nauwelijks effect hebben op de wijze waarop Nederlandse straffen worden beleefd.

Binnen de Turkse gemeenschap is het gebruikelijk dat de familie opkomt voor iemand die in de gevangenis zit. De veroordeelde zal niet snel verstoten worden of te kampen krijgen met desinteresse van familieleden, mede omdat men niet veel familie in Nederland heeft en men dus op elkaar aangewezen is. Soms echter is het schaamtegevoel van de veroordeelde zo groot, dat hij zelf de contacten met familieleden afhoudt. Dit kan leiden tot vervreemding en ernstige geestelijke nood.

In tegenstelling tot Marokkanen die vaak opnieuw tot criminaliteit vervallen omdat ze weer in contact komen met hun oude criminele vriendjes, vormt

bij Turken juist sociaal isolement de belangrijkste reden voor recidive. Daarnaast kan volgens respondenten wraak naar de samenleving een rol spelen en het gevoel dat men toch alles verloren heeft. Daarom is het met name voor gedetineerden die zich erg schamen en zich sociaal isoleren van groot belang om de terugkeer naar de samenleving goed te begeleiden en voor hen tijdelijk een sociaal vangnet te creëren ter vervanging van de tijdelijk weggevalen sociale contacten met de familie en andere leden van de gemeenschap. In concreto betekent dit dat zo'n jongere gedurende enkele maanden in een internaat of begeleid wonen project opgenomen zou kunnen worden, totdat hij weer rijp is voor het hervatten van de contacten met zijn familie en vrienden.

6.5 Bejegening

Aandachtspunten bij de communicatie

Door de respondenten zijn verschillende aandachtspunten genoemd die in het achterhoofd gehouden moeten worden bij de bejegening van en communicatie met Turkse jongeren:

- **Schuld:** Turkse jongeren hebben de neiging om de schuld af te schuiven. Door middel van gesprekken moet dit proces omgebogen worden en moet ervoor gezorgd worden dat de jongere accepteert dat hij iets fouts heeft gedaan en dus straf verdient. Hiervoor is nodig dat hij naar zichzelf gaat kijken, dat hij leert om verantwoordelijkheid te nemen voor zijn gedrag en inziet dat hij zelf invloed kan uitoefenen op zijn gedrag.
- **Etnische normen:** als jongeren het idee hebben dat de praktijkwerkers hen niet begrijpen, zal de door hen opgelegde straf minder snel geaccepteerd worden. Begrip kan ontstaan indien er in de communicatie ruimte wordt geboden aan de beleving van de jongeren en aan de door hen aangehangen (etnische) normen rondom misdrijf en straf. Enkele respondenten pleiten voor het aannemen van meer tweetalige Turkse praktijkwerkers om de kwaliteit van de communicatie te verbeteren.
- **Verbale communicatie:** Turken vinden het evenals Marokkanen onprettig als je te snel direct en persoonlijk bent. Een politieman die een preventieproject coördineert stelt dat je Turkse jongeren "even moet laten komen". Als autochtone jongeren op het bureau een gesprek hebben kiest hij voor een amicalere benadering "bakje koffie, een sigaretje en een kloep op de schouder". "Als je dat bij Turkse en Marokkaanse jongens doet dan kruipen ze meteen in hun schulp". Zij hebben, als het gesprek onder vier ogen plaatsvindt, behoefte aan een meer hiërarchische verhouding. "soms voel ik iets van.... wees maar de baas". Dit gedrag zouden de jongens volgens hem niet hebben als er vrienden bij zijn, dan moeten ze stoer zijn.
- **Non-verbale communicatie:** een respondent die hier onderzoek naar heeft gedaan concludeert dat er verschillen zijn in de wijze van non-verbale communicatie tussen Turkse verdachten en autochtone Nederlanders, waardoor Turken soms "onbegrijpelijk" gedrag vertonen. Verschillen liggen op het vlak van andere wijzen van zitten, kleden, buigen uit schaamte, het ontbreken van gebaren die door Nederlanders worden gedaan zoals schouders ophalen als ze iets niet weten en dergelijke. Volgens hem is de achtergrond van de non-verbale communicatie het tonen van respect. Omdat dit door Turken anders gebeurt dan door autochtone Nederlanders, wordt dat niet altijd als zodanig herkend en nog wel eens fout geïnterpreteerd.

Familie

Turkse families zijn erg hecht. Het onderhouden van goede contacten met de familie is volgens Turkse normen en waarden heel essentieel en min of meer verplicht. Als daarom bijvoorbeeld een gedetineerde jongere deze contacten uit schaamte (tijdelijk) wil vermijden en een praktijkwerker wil juist wel dit contact stimuleren, dient er rekening gehouden te worden met een sterke anti-reactie van de jongere. Juist omdat van Turkse jongeren cultureel sterker verwacht wordt dat deze contacten worden aangehouden, is het bewust ingaan tegen deze norm voor de jongere zeer beladen. De praktijkwerker dient dus niet op onnadenkende wijze deze keuze van de jongere te doorkruisen. Het contact zoeken met familieleden dient zeer weloverwogen te gebeuren, waarbij altijd eerst nagegaan moet worden wat de jongere zelf wil.

Bij Turkse jongeren is het algemeen van belang om de familie vanaf het begin te betrekken bij de strafprocedure, ook om na te gaan hoe de ouders de situatie beleven. Als schaamte geen overheersende rol speelt is de familie van de jongere over het algemeen ook zeer betrokken bij de jongere die met justitiële instanties in aanraking is gekomen. Een raadsmedewerker signaleert dat Turkse jongeren nooit in hun eentje op gesprek bij de Raad komen maar vergezeld worden door hun broer, neef of vader.

Turkse jongeren zijn meestal erg bang voor hun ouders. Dreigen met "als het niet beter gaat, ga ik met je ouders praten" is heel afschrikwekkend. Er dient echter wel voorzichtig omgegaan te worden met het leggen van contacten met ouders onder meer vanwege het risico van mishandeling.

Ten aanzien van het leggen van contacten met de familie zijn geen eenduidige richtlijnen te geven. Dat dient maatwerk te zijn, waarbij rekening gehouden wordt met de specifieke culturele factoren.

Als een praktijkwerker contact zoekt met het thuisfront, is het van belang dat aan de jongere wordt gevraagd wat hij onder zijn directe familie verstaat. Turken²¹ hanteren namelijk meestal een bredere definitie van directe familie dan autochtone Nederlanders, bij wie dat meestal beperkt blijft tot het kerngezin.

Peers

Turkse leeftijdgenoten blijken in het algemeen een positieve invloed te hebben op jongeren die afglijden. Sommige respondenten zijn dan ook van mening dat het nuttig is om Turkse jongeren die in detentie zitten te laten bezoeken door Turkse leeftijdgenoten. Dit zou psychische problemen bij jonge gedetineerden kunnen voorkomen en terugkeer eenvoudiger maken. Voorgesteld werd om (religieuze) jongerenorganisaties uit te nodigen om regelmatig bezoeken te brengen aan Turkse leeftijdgenoten in detentie. Een ander idee is om juist randgroepjongeren hiertoe uit te nodigen. Een 'preventieve-laten-schrikken-aanpak' lijkt namelijk effectief te zijn bij Turkse jongens, gezien de ervaringen met het Bijlmerbajes-project waarbij randgroepjongeren de Bijlmerbajes bezoeken. Turkse jongens blijken in tegenstelling tot de Marokkaanse jongens na een bezoek aan de bajes vaak voor langere tijd 'zwaar' onder de indruk te zijn.

Het mes snijdt in dit geval dan wellicht aan twee kanten: zowel de gedetineerde als de bezoekende jongere heeft er baat bij.

Noot 21 Dit geldt overigens ook voor andere allochtone groeperingen.

7 Conclusies en aanbevelingen

7.1 Inleiding

In dit slothoofdstuk van 'Anders beleefd?' komen de lijnen, die in de voorafgaande hoofdstukken zijn uitgezet, bij elkaar. Gegevens uit de literatuur, gecombineerd met de belangrijkste bevindingen uit de interviews met allochtone en autochtone deskundigen en praktijkwerkers leiden tot een aantal conclusies aangaande de strafbeleving van jongeren van Antilliaanse, Surinaamse, Marokkaanse, Turkse en Nederlandse afkomst. De aanbevelingen zijn zo veel mogelijk gericht op medewerkers van organisaties die bij de strafoplegging en tenuitvoerlegging betrokken zijn.

Een aantal kanttekeningen vooraf zijn hier op zijn plaats. Doel van dit onderzoek is een beter zicht te krijgen op de strafbeleving van allochtone jongeren, onder meer in relatie tot de verschillende strafsoorten. De effectiviteit van de verschillende straffen is niet onderzocht. Tijdens de interviews is dit onderwerp wel met regelmaat aan de orde geweest. De meerderheid van de respondenten noemde een straf effectief; wanneer deze bijdraagt aan het terugbrengen van de recidive. De geïnterviewden waren unaniem van mening dat straffen die beter aansluiten bij de beleving van jongeren, eerder zullen bijdragen aan een vermindering van de recidive, dan een straffen die niet aansluiten.

Een andere kanttekening betreft het onderscheid dat in dit rapport is gemaakt is tussen de onderzochte groepen. Zo zijn in de hoofdstukken 3 tot en met 6 aspecten als schaamtecultuur, groepsgedrag, taalachterstanden gekoppeld aan de verschillende etnische achtergrond van jongeren. Het gaat daarbij vanzelfsprekend niet om harde scheidslijnen tussen verschillende groepen of jongeren. Voor vrijwel alle aspecten geldt dat zij in meerdere of mindere mate ook voor autochtone of andere allochtone groepen kunnen gelden. Wij noemen een aspect echter specifiek voor een groep, als het die bepaalde groep kenmerkt (voorbeeld: kenmerkend voor de groep Antilliaanse nieuwkomers is dat er veel 'harde kerners' inzitten; er zijn uiteraard ook Nederlandse 'harde kerners', maar het is niet kenmerkend voor de Nederlandse groep dat deze overwegend uit 'harde kerners' bestaat).

Ten slotte ontkomen we er niet aan om zaken te veralgemeniseren. Doel is immers om te kijken of er verschillen bestaan tussen de strafbeleving van autochtone en allochtone groepen en tussen de groepen onderling. Hoewel de onderzoeksopzet vraagt om het trekken van grenzen, gebeurt dit met de wetenschap dat iedere persoon uniek is. Wanneer het gaat om bepaalde groepen jongeren, of het nu Marokkanen, Antillianen of andere groepen betreft, geldt dat er binnen de groepen onderscheid bestaat tussen jongeren, immers de ene jongere is de andere niet.

Opzet hoofdstuk

De opbouw van dit hoofdstuk volgt in grote lijnen de structuur van het rapport. Dit betekent dat we allereerst kijken naar de factoren die de strafbeleving van alle jongeren beïnvloeden, ongeacht de etnische culturele achtergrond. Vervolgens staan we in paragraaf 7.3 stil bij factoren die de strafbeleving van allochtone jongeren beïnvloeden en die we in mindere mate of niet terug zien bij autochtone jongeren. In de afsluitende paragraaf 7.4 zijn constatering bij elkaar gezet die alleen opgaan voor specifieke allochtone groepen.

In het onderdeel 'verklaring' werken we de gedane constatering nader uit. Ook koppelen we aan elke constatering een of meer aanbevelingen. Er is naar gestreefd om deze zo concreet mogelijk te maken.

7.2 Persoonlijke kenmerken van invloed op strafbeleving

In hoofdstuk 2 is aan de orde geweest dat enkele persoonlijke kenmerken de beleving van alle jongeren (mede)bepalen: ongeacht de etnische of culturele achtergrond van de jongere. Samengevat gaat het om de volgende persoonlijke kenmerken:

- Het ontwikkelingsniveau van de jongere. Een meer ontwikkelde jongere zal eerder het 'waarom' en het 'doel' van de straf begrijpen, dan een jongere die minder ontwikkeld is. Hoe minder het begrip, hoe zwaarder een straf beleefd kan worden.
- Naarmate het aantal contacten met strafrechtelijke instanties toeneemt, neemt de gevoeligheid voor straffen af. Het adagium: de eerste klap is een daalder waard lijkt hier op te gaan.
- Mate van betrokkenheid ouders. Hoe jonger het kind is, hoe belangrijker de relatie met de ouders is. Naarmate de reactie van ouders beter aansluit op de straf, wordt de kans op effectiviteit groter.

7.3 Overeenkomsten en aanbevelingen allochtone groepen

Inleiding

Naast persoonlijke kenmerken, beïnvloeden kenmerken van de sociale omgeving en de strafrechtelijke instanties de strafbeleving.

Kenmerken van de sociale omgeving van invloed op strafbeleving:

- individueel of groepsgeoriënteerd;
- de rol van de schuldcultuur;
- de invloed van peergroups;
- visie op overheid en straf;
- discriminatie en vertrouwen in eigen toekomst.

Kenmerken strafrechtelijke instanties van invloed op strafbeïnvloeding:

- voorlichting en uitleg
- kennis en interculturele communicatieve vaardigheden

Hoe en in hoeverre dergelijke aspecten de strafbeleving van jongeren beïnvloeden komt in de volgende paragrafen aan de orde.

7.3.1 Straffen op maat is belangrijk

Constatering

Een groot deel van de allochtone gestraften heeft het gevoel dat zij in straffen harder worden aangepakt dan autochtone jongeren. Sommigen zien de straf zelfs als een voortzetting van de achterstelling door de Nederlandse maatschappij, die zij in het normale leven ervaren. Deze beleving, in combinatie met een slechte sociaal-economische uitgangspositie en weinig contact met de familie, kan er toe leiden dat jongeren de motivatie missen om hun oude gedrag te veranderen.

Verklaring

Allochtone jongeren die in aanraking komen met de strafrechtelijke instanties, hebben vaak een achterstandspositie op het gebied van scholing en werkgelegenheid. Dit geldt met name voor de jongeren die meer dan eens recidiveren. Bij de leerplichtigen onder hen is spijbelen en schooluitval een bekend verschijnsel. Degenen die niet meer leerplichtig zijn behoren regelmatig tot de werkloze beroepsbevolking. Dit geldt zeker voor de Marokkaanse jongeren en de Antilliaanse nieuwkomers. Deze laatste groep kent bovendien opvallende achterstanden op het gebied van de Nederlands taal en integratie.

Naast deze ogenschijnlijk objectieve gegevens over de positie van de jongeren, is er nog zoiets als de beleving van die positie. Deze is niet vanzelfsprekend positief, blijkt uit de interviews. De doelgroepen van dit onderzoek hebben opvallend weinig vertrouwen in de kansen die de Nederlandse samenleving hen, als allochtone jongeren, biedt. Zij voelen zich regelmatig achtergesteld, ten opzichte van autochtone jongeren. Discriminatie of de angst daarvoor, staat het vertrouwen in de weg. Vaak hebben de jongeren zelf, mede als gevolg van hun criminele activiteiten, het vertrouwen van de eigen familie geschaad. Zo raken zij niet alleen van de Nederlandse samenleving, maar ook van de eigen sociale omgeving geïsoleerd. Wat voor hen overblijft is slechts de aandacht van andere gemarginaliseerde jongeren met een criminele levensstijl.

Aanbevelingen

Een zwaardere strafmaat voor (specifieke) allochtone groepen kan het gevoel van achterstelling bevestigen en is mede om die reden af te raden. Jongeren zullen zich nog meer afzetten tegen de straf en haar uitvoerders. Straffen moeten, naar onze mening, aansluiten bij de beleving van de jongere. Straffen op maat is daarbij een sleutelbegrip. Bij de oplegging en uitvoering van straffen moet rekening gehouden worden met de achtergrond van verdachten. Dit geldt des te meer als het gaat om de toepassing van het jeugdstrafrecht en de straf ook een pedagogisch aspect heeft.

Waar zit nu de winst van het 'straffen op maat'? Naar onze mening zit deze in het leggen van accenten in strafoplegging en uitvoering, zodanig dat ook de betreffende allochtone jongeren zich aangesproken voelen om hun gedrag te veranderen. Dat betekent dat meer aangesloten zou moeten worden bij die factoren die specifiek zijn voor de strafbeleving van allochtone jongeren. Een voorbeeld van zo een factor is de groepsorientatie, die bij veel allochtone jongeren sterk aanwezig is. Als gevolg daarvan voelen deze jongeren zich in de eerste instantie aangesproken door het oordeel en steun van de eigen familie. Als de familie of de brede sociale omgeving de straf niet accepteert, is de kans groot dat de jongere dit ook niet doet. Voorts is specifiek voor de allochtone groepen, dat zij hun kansen in de Nederlandse samenleving negatief inschatten. Dit, in combinatie met een slechte sociaal-economische uitgangspositie, is van invloed op hun vertrouwen en bereidheid om aan een betere toekomst te werken.

Jongeren kunnen de draad pas weer oppakken, als zij ook de perspectieven hebben om dat te doen en enig vertrouwen hebben in het succes ervan. Zo lang jongeren menen dat criminaliteit de enige bron van inkomsten is waarop zij kunnen vertrouwen, bestaat er weinig grond voor gedragsverandering. De strafperiode moet zo veel mogelijk gebruikt worden om jongeren bij te scholen en werkervaring te laten opdoen. Een deel van de jongeren zal daarbij individuele begeleiding nodig hebben. Dit laatste lijkt in ieder geval op te gaan voor Antilliaanse nieuwkomers in een gemarginaliseerde positie. Voor deze groep kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de coaching door mentoren, in combinatie met cursussen maatschappij-oriën-

tatie en cursussen sociale vaardigheid.

7.3.2 De noodzaak van samenwerking met ouders en migrantengemeenschappen

Constatering

Allochtone ouders houden zich, vaker dan autochtone ouders, afzijdig van de strafrechtelijke procedure. Met name Marokkaanse en Antilliaanse ouders verschijnen lang niet altijd op de oproepen van strafrechtelijke instellingen. Dit is om twee redenen een verlies. Allereerst omdat de ouders en de allochtone gemeenschappen zich wel betrokken voelen bij de problematiek van hun jongeren. Ten tweede is de kans dat een jongere zich openstelt voor het doel van een interventie groter wanneer de ouders deze ondersteunen. De mate waarin de reactie van de familie doorwerkt op de strafbeleving, lijkt bij allochtone jongeren groter, dan bij autochtone jongeren. Eerder al wezen wij in dit kader op de rol van de schaamtecultuur en de groeps-georiënteerde opvoeding.

Verklaring

Het feit dat allochtone ouders minder vaak, dan autochtone ouders, betrokken zijn bij de strafrechtelijke procedure, kent twee belangrijke verklaringen. Ten eerste geldt voor alle ouders van de eerste generatie dat zij de noodzakelijke kennis missen van de werking van de verschillende strafrechtelijke instellingen. Ook al kennen zij de instelling, dan nog hebben zij vaak een andere verwachting van de functie ervan. De Surinaamse ouders zijn over het algemeen het best geïnformeerd, maar ook zij verbazen zich vaak over de werking van de Nederlandse instellingen.

Een goed voorbeeld is de verbazing en soms ook ontzetting van veel ouders over het feit dat Nederlandse (strafrechtelijke) instanties zich bemoeien met de opvoeding van hun kinderen. Migrantenouders zijn over het algemeen niet gewend aan overheidsbemoeienis op dit terrein. Zeker niet als het een kinderrechter is, van wie zij verwachten dat hij slechts een straf zal uitspreken.

Een ander voorbeeld is de mate waarin ouders de straf over willen dragen aan strafrechtelijke instanties. De hechte Turkse gemeenschap valt op in dit kader. Vaak uiten Turkse familieleden de wens om zelf de verantwoordelijkheid te mogen nemen, om een delinquent weer op het rechte pad te brengen. Zij doelen dan op het zelf straffen, maar ook op het zelf perspectieven bieden aan de delinquent, zoals het zoeken naar een baan en dergelijke.

Een tweede relevante verklaring voor de afwezigheid van een deel van de migrantenouders bij de strafprocedure, is de rol van schaamte. Veel heeft te maken met de schaamte die ouders zelf voelen voor de overtreding van hun kind. In sommige gevallen, vooral bij Marokkaanse ouders, is het redden van de familie-eer aanleiding om het contact met het kind te verbreken en niet bij de strafrechtelijke instellingen te verschijnen.

Aanbevelingen

Door de familie en de eigen gemeenschap te betrekken, kunnen allochtone jongeren met straffen beter worden bereikt. Het is om meerdere redenen waard daarin te investeren. Van de geïnterviewde allochtone sleutelpersonen en praktijkwerkers weten we dat niet alleen de ouders, maar ook de migrantenzelforganisaties zich zorgen maken en bezig houden met deze problematiek. Men wil bijdragen aan het voorkomen van de problemen, maar kan vaak de wegen niet vinden binnen de context van de Nederlandse maatschappij.

Dit betekent dat professionals en instellingen vaak een extra investering moeten plegen om de familie erbij te betrekken. De winst zit opnieuw in het aansluiten bij de beleving van de jongere en diens familie. Dit stelt hoge eisen de kennis en de omgangsvormen van een professional. Deze moet op de hoogte zijn en rekening willen houden met het feit dat allochtone en autochtone groepen verschillen als het gaat om de strafbeleving. De schaamte, de gedragscodes, (het gevoel van) achterstand en achterstelling in de Nederlandse samenleving, het gebrek aan scholing, de andere verwachtingen van strafrechtelijke instellingen, de herkenning van de toegebrachte schade, het zijn allemaal zaken die in dit kader van belang zijn.

Soms zal het, ondanks vele investeringen, niet lukken om de ouders te betrekken. Er zijn problemen tussen ouders en kind die te groot zijn om in korte tijd op te lossen. Men kan in zo geval ook beroep doen op de bredere familieband. Soms is de betrokkenheid van een oom of iemand de eigen gemeenschap voldoende om een jongere weer vertrouwen te geven. Een andere mogelijkheid is het gebruik maken van professionele krachten van allochtone afkomst. Deze kunnen een belangrijke rol spelen bij het dichten van de kloof tussen de ouders, de jongeren en de Nederlandse strafrechtplegers. Dit laatste zal zeker moeten gebeuren voor de Antilliaanse nieuwkomers, die het veelal zonder een basisgezin in Nederland moeten stellen.

Niet alleen de kennis van de professional, ook die van de ouders verdient extra aandacht. Ook de ouders die actief betrokken willen zijn, weten vaak niet bij welke instelling zij moeten aankloppen. Voorlichting over de strafrechtelijke procedures en de daarbij betrokken instellingen is in die zin een eerste vereiste. Wij menen dat het belangrijk is, niet alleen de ouders van gestrafte jongeren voor te lichten.

Door ook algemene voorlichting in de preventieve sfeer te geven, geeft men ouders handvatten om kinderen die dreigen af te glijden beter te begeleiden. Men kan denken aan oudervoorlichting via scholen, maar ook via de eigen kanalen van de migrantengemeenschappen, zoals de zelforganisaties, de vrouwenorganisaties en de moskeeën.

Gezien het bovenstaande, lijkt het zinvol dat er een structureel contact bestaat tussen de betrokken instellingen (politie, Reclassering, Raad voor de Kinderbescherming, hulpverlenende instellingen) en lokale en bovenlokale migrantenzelforganisaties en steunfunctie-instellingen. Doel is dan informatie-uitwisseling, advisering en voorlichting. Niet alleen van de instellingen in de richting van de ouders, maar ook vice versa. Het is zaak de wederzijdse verwachtingen bekend zijn.

Samenwerking met ouders en organisaties van de migrantengemeenschappen is om nog een andere reden van belang. Verschillende respondenten hebben aangegeven dat de allochtone jongeren, vaker dan autochtone jongeren, het contact met de familie verliezen naar aanleiding van straffen.

Met name in de Turkse en Marokkaanse gemeenschap kan schaamte voor het gedrag van de jongere, aanleiding zijn om deze (tijdelijk) de toegang tot het huis te ontzeggen. Vaak kunnen zij ook niet bij andere familieleden terecht en worden dus dakloos. Om te voorkomen dat allochtone jongeren, na een interventie, opnieuw in een gemarginaliseerde positie terecht komen zal er een vangnet moeten gecreëerd. Een meerderheid van de respondenten meent dat de oplossing gezocht moet worden in samenwerking tussen organisaties van de migrantengemeenschappen en de betrokken justitiële en hulpverlenende instellingen, zodanig dat jongeren die dreigen af te glijden meteen gesignaleerd en geholpen kunnen worden.

Ten slotte dient hier opgemerkt te worden dat de geïnterviewden die een band hebben met migrantenzelforganisaties, unaniem hebben gewezen op de kennis en ervaring van migrantenzelforganisaties. Met name daar waar het gaat om het informeren en betrekken van de ouders bij en over de strafrechtelijke procedure en de opvang en begeleiding van nieuwkomers hebben deze organisaties een bron aan kennis die men niet ongebruikt mag laten.

7.4 Constateringen/aanbevelingen specifiek voor (bepaalde) allochtone groepen

Inleiding

Behalve kenmerkende verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren komt uit het onderzoeksmateriaal naar voren dat er ook onderscheid bestaat tussen de verschillende allochtone groepen onderling.

In de paragraaf geven we aan welke verschillen dat zijn en voor welke groepen deze gelden. Vervolgens volgt ook hier een verklaring vanuit het verkregen materiaal en aanbevelingen voor de praktijk. We maken onderscheid tussen de strafmaat, de strafsoort en de bejegening.

7.4.1 Beleving van de strafmaat

1 Het stelde niets voor en toch krijg ik een zware straf

Groepen

Surinaamse, Antilliaanse, Marokkaanse jongeren met politie- en justitiecontacten.

Constatering

Het gewicht dat allochtone delinquenten toeschrijven aan het door hen gepleegde delict, sluit niet altijd dat de Nederlandse strafrechtplegers er aan toekennen. Dit werkt door in de beleving van de strafmaat. Zo beoordeelt een deel van de bovengenoemde jongeren het gebruik van (verbaal) geweld lichter dan de Nederlandse strafrechtpleger. Deze discrepantie tussen beleving en strafmaat, komt vooral voor bij delicten in de sfeer van berovingen met het gebruik van (verbaal) geweld.

Aanbeveling

Als er sprake is van een andere kijk op het gepleegde delict, is het raadzaam om de straf te combineren met traject van bewustwording van de gevolgen van het vertoonde gedrag. De betreffende jongeren moeten leren om zich verplaatsen in de beleving van het slachtoffer, zij moeten leren dat hun optreden anders overkomt dan zij denken.

2 Nederlandse straffen stellen niets voor

Groepen

Antilliaanse en Marokkaanse jongens met politie- en justitiecontacten.

Constatering

Allochtone delinquenten doen over het algemeen hun best om andere peer-groupleden te laten merken dat zij niet onder de indruk zijn van straffen. De bovengenoemde jongeren hebben soms de neiging om deze (zogenaamde) onverschilligheid te ondersteunen door de Nederlandse straffen te vergelijken met het strafsysteem in het moederland. Op basis daarvan zouden de Nederlandse straffen maar soft zijn, volgens deze jongeren.

Bij Antilliaanse jongeren in het criminele circuit, gaat het nog een stap

verder. Degenen die een flinke straf hebben uitgezeten, verdienen het respect bij de anderen.

Aanbevelingen

Het is belangrijk dat een professional onderscheid kan maken tussen het getoonde gedrag en de gevoelens die erachter zitten.

Een methode kan zijn om, tijdens de rechtszitting, niet in het openbaar over het gedrag van de jongere te spreken. Men komt waarschijnlijk meer te weten, door de jongere even apart te nemen. Om vervolgens de resultaten van dat gesprek, weer in te brengen op de zitting.

Ook is het mogelijk dat bij een behandeling van een strafzaak met gesloten deuren, het macho-gedrag wordt doorbroken en de dader zich minder onverschillig toont over de eigen gedragingen (zie ook paragraaf 'bejegening').

Verder is het van belang om in de richting van de verschillende allochtone gemeenschappen een goede uitleg te geven over sancties en de redenen waarom bepaalde sancties worden opgelegd.

De Antilliaanse nieuwkomers verdienen in dit opzicht extra aandacht. Al op de Antillen zou er voorlichting gegeven kunnen worden over het Nederlands strafrechtelijk systeem en de eisen die de Nederlandse samenleving aan hen stelt. Antilliaanse jongeren hebben nog te vaak het idee dat de zorgen die zij in de Antillen hebben, in Nederland opgelost kunnen worden. De praktijk wijst op het tegendeel. Met een slechte sociaal-economische uitgangspositie, achterstanden op het gebied van de Nederlandse taal en nauwelijks kennis van de Nederlandse maatschappij, komen zij in Nederland al snel in subculturen van gemarginaliseerde Antilliaanse jongeren terecht.

In dit verband doen wij de aanbeveling om voor deze groep goede opvangprogramma's te ontwikkelen en beschikbaar te stellen. Voorkomen moet worden dat de enige weg die voor hen in Nederland aanwezig lijkt, regelrecht naar een bestaan in de marge leidt.

7.4.2 Beleving strafsoort

1 Met een werkstraf kom je er gemakkelijk vanaf

Groepen

Jongeren die een berekend en 'succesvol' crimineel bestaan leiden, uit alle onderzochte groepen.

Constatering

Voor de jongen die nadenkt over zijn criminele carrière en niet zo maar de groep volgt, biedt de werkstraf een voordeel: zo lang je je maar keurig gedraagt en je aan de regels houdt, ben je er zo weer vanaf.

Aanbeveling

Werkstraffen zijn niet geschikt voor deze groep. Of vrijheidstraffen een beter alternatief zijn is overigens ook een vraag. Wel betekent detentie een beperking van vrijheid en dus een onderbreking van de criminele carrière. Gekoppeld aan de detentie kan, als onderdeel van nazorg, aandacht worden besteed aan het creëren van perspectieven en van een 'vangnet' van familie en instellingen om de jongere heen. Dit vereist dan een actieve opstelling van de vertegenwoordigers van Justitie, de Reclassering en de Raad voor Kinderbescherming.

2 Ik vind die werkstraf niet zo erg, zo lang niemand het maar weet

Groepen

Alle allochtone jongeren.

Constatering

Werkstraffen maken wel indruk op de minder berekende, jonge delinquenten: de meelopers en degenen die voor het eerst een straf ondergaan. Door de uitvoering plaats te laten vinden binnen de eigen sociale omgeving kan een straf meer indruk op een jongere maken. Dit gaat vooral op bij de minderjarige delinquenten, in wier leven de familie nog een grote rol speelt. Het is aannemelijk dat deze jongeren minder snel zullen recidiveren, als hen opnieuw een confrontatie met de eigen sociale omgeving te wachten staat.

Aanbeveling

Wij menen dat de bovengenoemde jongeren zich door werkstraffen aangesproken voelen op hun gedrag, mits de straf is georganiseerd in de omgeving van de jongere zelf. Doordat werkstraffen kunnen plaatsvinden in de buurt en met behulp van de migrantengemeenschappen, bieden zij een mogelijkheid om aan te sluiten bij de schaamtecultuur en de groepsgerichtheid van de doelgroepen van ons onderzoek. Met behulp van werkstraffen kan bijvoorbeeld rekening gehouden worden met de Antilliaanse schaamtecultuur. Binnen deze cultuur is het gebruikelijker is om iets goed te maken met daden, dan te zeggen dat het je spijt.

Het is aan te bevelen de migranten gemeenschappen te betrekken bij het creëren van werkplaatsen voor taakgestraften. Voorwaarde is wel, dat de strafrechtpleger voldoende weet van de verhouding tussen de jongere en diens omgeving. Soms kan, met name in Turkse en Marokkaanse kring, 'het bekend worden van de straf' betekenen dat een jongere uit de familie wordt gestoten. Het risico van het 'schandpaal-effect' moet vermeden worden. Met andere woorden, maatwerk is hier noodzakelijk.

Ten slotte is er nog een belangrijk voordeel van werkstraffen: de mogelijkheid om een groep jongeren met slechte arbeidsmarktperspectieven, gerichte werkervaring op te laten doen.

3 'Leer'straf? het doet mij niets die witte vrouw

Groepen

Alle onderzochte groepen met politie- en justitiecontacten.

Constatering

Hoe verder het slachtoffer van de eigen sociale omgeving staat, hoe moeilijker het wordt de consequenties van het eigen gedrag in te schatten. Deze stelling lijkt voor alle jongeren op te gaan. Respondenten hebben de indruk dat de onderzochte allochtone jongeren over het algemeen meer moeite hebben om zich te verplaatsen in de beleving van het slachtoffer, dan autochtone jongeren.

Aanbeveling

Bij de uitvoering van straffen zal ingespeeld moeten worden op het groepsgeoriënteerde denken van veel allochtone jongeren. Men kan de jongeren helpen, door te zorgen dat zij de vertaalslag maken naar de eigen sociale omgeving.

Een voorbeeld. Marokkaanse jongens kunnen zich over het algemeen beter inleven in een Marokkaans slachtoffer, dan in een Nederlands slachtoffer.

Door hen te laten kijken naar een video 'Slachtoffer in beeld' waarin een Marokkaans slachtoffer optreedt, kunnen zij zich gemakkelijker identificeren met het slachtoffer. Respondenten vermoeden dat jongeren zich hierdoor beter kunnen voorstellen welk leed zij slachtoffers aandoen.

Wij adviseren op dit punt meer onderzoek te doen, het is uit dit onderzoek niet duidelijk geworden welk effect de video's 'Slachtoffer in beeld' en 'Dader in beeld' op de andere groepen hebben en wat het effect is van het werken met etnische slachtoffers en daders.

Een andere mogelijkheid is een confrontatie met het slachtoffer. In de praktijk gebeurt dit soms al bij schadevergoedingsregelingen. De ervaringen met Antilliaanse en Surinaamse jongeren zijn goed. Waarschijnlijk komt dit vanwege de aansluiting met hun cultuur: schuld goed maken in daden, in plaats van verbaal schuld erkennen.

4 Gevangenisstraf, het heeft toch geen zin

Groepen

Alle onderzochte jongeren die behoren tot de harde kern.

Constatering

Jongeren die het idee hebben dat zij na het uitzitten van hun straf geen normale toekomst kunnen op bouwen, missen de motivatie om hun gedrag in positieve richting om te buigen tijdens een detentiestraf.

Aanbeveling

Deze groep beleeft straffen alleen maar negatief als niet tegelijkertijd ook voorwaarden gecreëerd worden voor de terugkeer in de maatschappij. Het gaat dan onder meer om het werken aan de Nederlandse taal, start-diploma's en kennis van de Nederlandse waarden en normen. Kortom, er moet weer een bodem voor de toekomst worden gelegd.

De Antilliaanse nieuwkomers en Marokkaanse probleemjongeren verdienen in dit opzicht opnieuw specifieke aandacht. Zij missen de sociale controle en ondersteuning vanuit de eigen gemeenschap. Tijdens een straf of maatregel is de individuele trajectbegeleiding voor deze jongeren van essentieel belang, omdat deze de ontbrekende sociale inbedding moet opvangen.

7.4.3 Beleving bejegening

1 Een witte jongen had de politie anders aangepakt

Groepen

Surinaamse, Antilliaanse en Marokkaanse jongens met politie- en justitie-contacten en ouders

Constatering

Uit de interviews blijkt dat met name bovengenoemde groepen niet tevreden zijn over het optreden van de politie. Klachten dat zij niet dezelfde behandeling krijgen als de autochtone jongeren komen regelmatig voor. Zij zouden langer in de cel worden gehouden en strenger worden bejegend. Niet alleen jongeren, ook ouders zijn het niet altijd eens met het optreden van de politie. Vooral over de Surinaamse ouders geven respondenten aan dat zij moeite hebben met de wijze waarop de politie hun kinderen op het bureau bejegt. Vooral de eerste keer dat hun kind in aanraking komt met de politie leidt tot frustraties. Meestal begrijpen ouders niet goed wat hen te

wachten staat. Dit geldt overigens voor alle migrantenouders van de eerste generatie.

Verder zouden Surinaamse ouders evenals hun kinderen regelmatig vermoeden dat de politie discrimineert. Over Antilliaanse ouders weten wij in dit opzicht te weinig. Van de Marokkaanse ouders is bekend dat zij vooral behoefte hebben aan een actievare rol van de politie, bij het voorkomen dat jongeren afglijden naar de criminaliteit.

Aanbeveling

Over het aspect discriminatie kunnen wij niet oordelen. Zoals eerder opgemerkt in hoofdstuk 5, hebben de respondenten hier een verschillende mening over. Een aantal denkt dat er in de praktijk wel onderscheid wordt gemaakt tussen de verschillende groepen. Zij menen dat Marokkaanse jongens harder worden aangepakt dan Nederlandse jongeren. Andere praktijkdeskundigen zijn overtuigd van het tegendeel.

Wij bevelen aan meer voorlichting te geven over de bejegening aan ouders en kinderen. Men zou kunnen denken aan een 'draaiboek', waarin per allochtone groep tips gegeven over communicatiecodes, omgaan met schaamte, omgaan met de eerste schrik van ouders, informeren over de verdere procedure enzovoorts. In dit verband wijzen wij op de bestaande voorlichtingsfilm van de Amsterdamse politie, onder andere in het Arabisch.

2 Wat moet die man van mij

Groepen

Turkse en Marokkaanse jongeren met politie- en justitiecontacten.

Constatering

Uit de interviews blijkt dat de omgangsvormen van Nederlandse professionals nog al eens verwarring veroorzaken bij de bovenstaande groepen. De jongeren zijn er niet aan gewend om op gelijke voet met volwassenen om te gaan (een te directe benadering van deze groepen, kan er toe leiden dat jongeren dichtklappen).

Aanbevelingen

De omgangsvormen van Nederlandse professionals verschillen van gedragsregels waaraan de jongeren in de eigen omgeving gewend zijn.

Bij de communicatie met Turkse en Marokkaanse jongeren is het zinvol dat professionals rekening houden met een aantal regels voor de omgang:

- niet te snel direct en persoonlijk worden;
- niet te snel te vriendschappelijk benaderen;
- duidelijk zijn over rol ten opzichte van de jongere;
- duidelijk zijn over wat de jongere kan verwachten van de professional;
- tijd geven om vertrouwen op te bouwen.

Verder bevelen wij aan om bijvoorbeeld in programma's in inrichtingen of als onderdeel van een taakstraf aandacht te besteden aan de overdracht van normen en waarden op de jongeren. Het feit dat jongeren niet op de hoogte zijn van het gedrag dat de Nederlandse samenleving van hen verwacht, kan immers leiden tot onnodige frustraties.

3 Daar ga je het toch niet in de groep over hebben?

Groepen

Alle onderzochte groepen met politie- en justitiecontacten.

Constatering

Allochtone jongeren hebben over het algemeen, meer dan autochtone jongeren, moeite om in het openbaar uitspraken te doen over hun persoonlijke beweegredenen en motivaties.

Aanbevelingen

Uit het onderzoeksmateriaal kunnen verschillende methoden worden afgeleid om beter om te gaan met schaamte en groepsgedrag.

De belangrijkste zijn:

- tijd nemen om jongeren gerust te stellen, dan pas persoonlijke vragen stellen;
- groepsgesprekken waarin in gevoelige onderwerpen aan de orde komen laten voorbereiden in teams van jongeren. Ieder team heeft een woordvoerder. Doordat deze kan spreken namens het team, hoeft hij zich minder over zijn persoonlijke verhaal te schamen;
- bij het bespreken van echte taboes is het raadzaam jongeren van eenzelfde peergroup of gemeenschap zo veel mogelijk te scheiden;
- jongere apart nemen tijdens de rechtszitting.

Aparte aandacht verdient de constatering dat op het onderwerp criminaliteit binnen de Turkse gemeenschap moeilijk bespreekbaar is. Wij bevelen aan om daaraan in nauwe samenspraak met Turkse zelforganisaties een discussie over te organiseren.

4 Ik word niet geholpen

Groepen

Surinaamse en Antilliaanse jongeren met politie- en justitiecontacten.

Constatering

Surinaamse en Antilliaanse gedetineerden zullen over het algemeen veel moeite doen, om geen emoties te tonen tijdens een detentiestraf. Respondenten menen dat het deze doelgroepen daarom veel moeite kost om een beroep te doen op hulpverlening. Het gevaar bestaat dat zij daardoor te lang met psychische problemen blijven doorlopen.

Aanbeveling

Het is van belang dat het professionals in het gevangenis- en jeugdinstellingwezen hoe zij moeten omgaan met het aspect 'respect tonen' binnen de Antilliaanse en Surinaamse cultuur. Ook is het zinvol dat zij het gedrag van Antilliaanse en Surinaamse gedetineerden leren te interpreteren, zodat problemen tijdig gesignaleerd kunnen worden.

Wij bevelen aan om in samenspraak met zelforganisaties specifieke programma's te ontwikkelen voor de signalering en de aanpak van psychische hulpvragen van Surinaamse en Antilliaanse delinquenten.

5 Ik heb het niet gedaan

Groepen

Alle onderzochte groepen met politie- en justitiecontacten.

Constatering

Autochtone jongeren zijn gewend om verbaal uiting te geven aan gevoel. Zo ook aan schuldgevoel. De meeste allochtone jongeren hebben daar moeite mee. Tijdens de rechtszitting pleiten zij opvallend vaak voor hun onschuld. Met name Marokkaanse jongeren zijn daar zeer volhardend in, menen respondenten.

Aanbeveling

Veel is hier afhankelijk van de kennis van de strafrechtpleger. Deze zal een onderscheid moeten kunnen maken tussen het getoonde gedrag, de beleving van de jongere en wat deze zegt.

Een andere, al eerder genoemde methode, is om de jongere tijdens de rechtszitting even apart te nemen om over het delict te praten. Dit geeft de jongere de mogelijkheid om een eerlijker antwoord te geven, omdat hij minder rekening hoeft te houden met het aspect schaamte.

6 Met Allah raak je ze wel

Groepen

Marokkaanse en Turkse jongeren met politie- en justitiecontacten.

Constatering

Religie speelt bij lang niet alle Marokkaanse en Turkse jongeren een centrale rol in hun dagelijkse leven. Uit de interviews blijkt dat dit tijdens gevangenschap kan veranderen en met terugvalt op het geloof. Gedetineerden van Turkse en Marokkaanse afkomst doen in toenemende mate een beroep op de imams die werkzaam zijn in het justitiële circuit. Blijkbaar voorzien die in een behoefte. Nog niet alle inrichtingen beschikken echter over een imam.

Aanbeveling

Wij bevelen aan jongeren die er belangstelling voor hebben betere geestelijke verzorgingsmogelijkheden te bieden binnen de muren van een inrichting.

7.5 Ten slotte

In "Anders beleefd?" wordt voor de eerste maal informatie over de strafbeleving van allochtone jongeren in Nederland gebundeld.

In dit rapport is uitgewerkt welke factoren mede van invloed zijn op de strafbeleving van allochtone jongeren.

Inzicht hierin is relevant voor het ministerie van Justitie (de opdrachtgever voor dit onderzoek) zelf, maar zeker ook voor organisaties die werkzaam zijn in het strafbedrijf. Immers, door kennis over relevante culturele factoren kan men bij de dagelijkse bejegening beter rekening houden met aspecten die specifiek voor -in dit geval- Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongeren van belang zijn.

"Anders beleefd?" is daarom ook bedoeld als een belangrijke bron voor een handreiking aan deze instellingen.

Naar de mening van zowel vele respondenten als de onderzoekers zou aan deze eerste inventarisatie een vervolg gegeven moeten worden. Een volgende stap in het traject van een betere aansluiting bij de beleving van gestraften, zou kunnen zijn het voorleggen van de onderzoeksresultaten en daaraan gekoppelde aanbevelingen aan een grotere groep deskundigen in het veld. In een voor dit doel georganiseerde bijeenkomst kunnen de onderzoeksuitkomsten verdiept worden, bijvoorbeeld met beleidsmedewerkers

van organisaties die bij het opleggen en uitvoeren van straffen betrokken zijn.

Aan een dergelijke bijeenkomst kan ook medewerking gevraagd worden van de respondenten die aan het onderzoek mee hebben gedaan. De meerderheid van de deskundigen die zijn geïnterviewd hebben aangegeven bij een eventueel vervolgtraject actief betrokken te willen worden. Ook hebben verschillende respondenten verzocht om de kennis die op dit gebied bestaat bij de migrantenzelforganisaties niet ongebruikt te laten.

Op een dergelijke bijeenkomst kunnen de volgende vragen aan de orde gesteld worden:

- herkent men zich in de onderzoeksresultaten?;
- wat kan men en wil men de resultaten?;
- welke concrete ondersteuning dan wel aanvullend onderzoek is er nodig voor een betere aansluiting bij de strafbeleving van allochtone jongeren?

Vervolgens zou de volgende stap een onderzoek onder de jongeren zelf moeten zijn. Met het materiaal van "Anders beleefd?" en de opbrengsten van een vervolgbijeenkomst verwachten wij dat zeer gerichte vragen geformuleerd kunnen worden die bij kunnen dragen aan een verdere completering van het beeld.

Ten overvloede wijzen wij erop dat alle geïnterviewden nadrukkelijk aangaven dat het van belang is om ook het geluid van de jongeren zelf naar voren te halen. Ook zij benadrukten dat strafbeleving uiteindelijk toch een persoonlijke zaak is.

Bijlage 1 Geïnterviewde allochtone sleutelpersonen en praktijkwerkers

A Sleutelpersonen uit allochtone gemeenschappen

Marokkaanse gemeenschap

- Mw. Bouhalhoul, beleidsmedewerkster St. Buitenlandse Werknemers Rijnmond en project drugsrunners van de gemeente R'dam,
- Dhr. Fris, islamitisch geestelijk verzorger penitentiaire inrichtingen,
- Dhr. Rabbae, lid Tweede Kamer.

Turkse gemeenschap

- Dhr. Arslan, medewerker Forum en samenwerkende Turkse Organisaties,
- Dhr. Cörüz, voorzitter St. Bijzondere Leerstoel Islam,
- Mw. Nalbantoglu, beleidsmedewerker gemeente Amsterdam.

Surinaamse gemeenschap

- Dhr. Esajas, politicus stadsdeel Zuid Oost en Gemeente Amsterdam en bestuurslid Surinaamse voetbalvereniging (telefonisch).
- Mw. Rambhajan, consulente St. Afra/Boddaert Zuid Oost en Surinaamse vrouwenbeweging (SSA).

Antilliaanse gemeenschap

- Dhr. Fermina, lid Tweede Kamer,
- Mw. van Harrevelt-Francisco, beleidsmedewerker Forum,
- Dhr. Veneman, beleidsmedewerker Forum.

B Praktijkwerkers

- Dhr. Azrar, raadswerker Raad voor Kinderbescherming Utrecht,
- Dhr. Bartels, Kinderrechter Amsterdam,
- Dhr. van Bijsteren, coördinator jeugdtoezichtteam politie Amsterdam/Amstelland,
- Dhr. Goudsmit, consulent en projectleider preventie project Marokkaanse ouders van de Reclassering Hollands Midden,
- Mw. Hew A Kee, St. Interculturele Jeugdzorg Jeugdreclassering Amsterdam,
- Dhr. Kabet, groepswerker Rijksinrichting voor jongens De Overberg,
- Dhr. Marouan, beleidsmedewerker Politie Utrecht,
- Mw. van der Meer, coördinator taakstraffen, Raad voor de Kinderbescherming Rotterdam,
- Dhr. Otten, groepswerker Rijksinrichting voor jongens De Overberg,
- Dhr. Oumghar, groepswerker Rijksinrichting voor jongens De Overberg,
- Dhr. Verbunt, raadswerker Raad voor de Kinderbescherming Rotterdam,
- Dhr. de Vries, officier van justitie.

C Telefonische interviews

- Dhr. Bellaart, beleidsmedewerker Forum,
- Dhr. Cloin, rooms katholiek geestelijk verzorger Rijksinrichting de IJssel,
- Mw. Coppes, onderzoeker Willem Pompe Instituut, Universiteit van Utrecht,
- Dhr. van Gemert, antropoloog Universiteit van Amsterdam,
- Dhr. Elyousfi, medewerker Nieuwe Perspectieven,
- Dhr. van Rossum, aio rechtssociologie, Universiteit van Amsterdam,
- Mw. Wijn, beleidsmedewerker Ministerie van Justitie.

Bijlage 2 Literatuurlijst

- B.M.W.A. Beke en W.M. Kleiman. Jongeren en geweldscriminaliteit; een nadere analyse van de "harde kern". Stafafdeling Informatievoorziening Directie Criminaliteitspreventie, Ministerie van Justitie, Den Haag, 1992.
- L. Boendermaker en C. Verwers. Een veld in beeld; Een beschrijving van het werk in de justitiële behandelinrichtingen. WODC-reeks Onderzoek en beleid, nr. 159; Gouda Quint, Den Haag, 1996.
- F. Bovenkerk, W. de Haan, Y. Yesilgöz. Over selectiviteit gesproken! (Non-)discriminatie in opsporingspraktijken van de politie in Nederland. Tijdschrift voor criminologie 1991, nr. 3 blz. 309-321.
- F. Bovenkerk. Hedendaags kwaad; criminologische opstellen. Meulenhoff, Amsterdam 1992.
- R. Coppes. Bondgenoten tegen wil en dank; contacten tussen politie en Marokkaanse ouders. 0/25 Tijdschrift over jeugd, februari 1997.
- R. Coppes, F. de Groot, A. Sheerazi. Politie en criminaliteit van Marokkaanse jongens. Gouda Quint. Deventer, 1997.
- M. Eggermont. Stomme streken; jongeren over hun beleving van straf. Samsom H.D. Tjeenk Willink, Alphen aan den Rijn, 1994.
- M. Eggermont. Beter dan zitten.....; jongeren over taakstraffen. Onderzoeksburo Perspektief, Den Bosch, 1997.
- B. El Elmani. Het participatiemodel; een vernieuwde methodiek voor het werken met Marokkaanse jongeren in Nederland. Forum, Utrecht, 1997.
- A. Eppink. Cultuurverschillen en communicatie; problemen bij hulpverlening aan migranten in Nederland. Samsom Uitgeverij, 1981.
- H. Ferwerda. Watjes en ratjes. Een longitudinaal onderzoek naar het verband tussen maatschappelijke kwetsbaarheid en jeugdcriminaliteit. Groningen, 1992.
- P. Fortuyn. Tegen de islamisering van onze cultuur. Bruna, 1997.
- P. van Gelder. Marokkaanse jongens als schuim der natie? Criminaliteit en irreguliere geldverwerving onder allochtone jongens. Tijdschrift voor criminologie 1995, nr. 2 blz. 166-179.
- G. Hofstede. Allemaal anders denkenden; omgaan met cultuurverschillen. Contact, Amsterdam, 1994.
- H. van Hulst en J. Bos. Pan i rèspèt; criminaliteit van geïmmigreerde Curacaose jongeren. OKU, Utrecht, 1993.
- H. van Hulst. Morgen bloeit het diabaas; De Antilliaanse volksklasse in de Nederlandse samenleving. Het Spinhuis, Amsterdam, 1997.
- W. de Jong, F. Stijlen, K. Masson. Hoe doe je je ding; Antilliaanse jongeren en criminaliteit in de politieregio Rotterdam-Rijnmond. Delft, 1997.
- F. Kemper. Religiositeit, etniciteit en welbevinden bij mannen van de eerste generatie Marokkaanse moslimmigranten. Katholieke Universiteit Nijmegen, 1996.
- D. Kloosterboer, C. Yilmaz. Justitie, islam en de imam; een onderzoek naar de behoefte aan geestelijke verzorging onder moslimgedetineerden. Nederlandse Islamitische Raad. Reeks Islam & Samenleving nr. 1, Den Haag, juni 1997.
- Ed. Leuw. Criminaliteit en etnische minderheden; een criminologische analyse. WODC-reeks K51, Den Haag, 1997.
- F. Lindo. Maakt cultuur verschil? De invloed van groepsspecifieke gedragspatronen op de onderwijsloopbaan van Turkse en iberische migrantenjongeren. Het Spinhuis, Amsterdam, 1996.
- T. Pels. Sociale controle in de Marokkaanse gezinscultuur. Tijdschrift voor criminologie 1991, blz. 142-153.
- D. Pinto. Interculturele communicatie; Dubbel perspectief door de driestappenmethode voor het doeltreffend overbruggen van cultuurverschil-

- len. Bohn Stafleu Van Loghum, Houten/Zaventem, 1994.
- L. Sansone. Schitteren in de schaduw; overlevingsstrategieën subculturen en etniciteit Creoolse jongeren uit de lagere klasse in Amsterdam 1981-1990. Het Spinhuis, Amsterdam 1992.
 - C.J.M. Schuyt. De crimineel als vreemdeling. Delikt en Delinkwent, afl. 9, 1995, blz. 927 - 930.
 - D. Sterman. Een olijfboom op de ijsberg; een transcultureel-psychiatrische visie op en behandeling van de problemen van jonge Noord-Afrikanen en hun families. Nederlands Centrum Buitenlanders, Amsterdam/Utrecht, 1996.
 - J. Veenman. Keren de kansen? Tweede generatie allochtonen in Nederland. Van Gorcum, Assen, 1996.
 - J. Veenman. Heb je niets dan ben je niets; Tweede generatie allochtone jongeren in Amsterdam. Van Gorcum, Assen, 1996.
 - R. Verhoeven en A. van der Sluys. Anders dan anderen maar anders zijn is leuk; analyse van de te verwachten hulpbehoefte van allochtone jeugdigen in de provincie Zuid-Holland. Stichting Program, bureau jeugdhulpverlening, januari 1995.
 - P.P.L.J. Wentink. Vastgelopen jeugd; onderzoek, opvoeding en behandeling in de justitiële jeugdinrichtingen. Sancties afl. 3, 1993, blz. 157 - 166.
 - H. Werdmölder. Een generatie op drift; de geschiedenis van een-Marokkaanse randgroep. Gouda Quint BV Arnhem, 1990.
 - H. Werdmölder en P. Meel. Jeugdige allochtonen en criminaliteit; een vergelijkend onderzoek onder Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongens. Tijdschrift voor criminologie 1993, nr. 3 blz. 252-276.
 - W. Willems en A. Cottaar. Het beeld van Nederland; Hoe zien Molukkers, Chinezen, woonwagenebewoners en Turken de Nederlanders en zichzelf?. Ambo/Novib, Den Haag, 1989.
 - M. Wöstmann. Discriminatie en onverschilligheid; over verschillende manieren van rekening houden met de cultuur, 1990, nr. 3 blz. 179 - 187.
 - Y. Yesilgöz. Allah, Satan en het recht; communicatie met Turkse verdachten. Gouda Quint, Deventer, 1997.
 - Adviescommissie Onderzoek Minderheden. Onderzoek etnische minderheden; een geselecteerde bibliografie van onderzoek inzake etnische groepen tussen 1989 en 1992 en samenvattingen van een selectie van onderzoeken, verricht in opdracht van de rijksoverheid. Ministerie van Binnenlandse Zaken. Den Haag, juni 1992.
 - Integratie. Themanummer van Justitiële Verkenningen, WODC, nr. 6, 1997.
 - Justitie, islam en de imam; verslag conferentie moslims en geestelijke verzorging d.d. 9 juni 1997. Nederlandse Islamitische Raad, Den Haag, 1997.
 - Opgespoord en aangespoord; een verslag van de STO-discussies in Overijssel over de betrokkenheid van de Turkse gemeenschap bij de (drugs)criminaliteit in Nederland.
 - Sociaal en cultureel Planbureau. Sociale Atlas van de vrouw, deel 3: allochtone vrouwen. VUGA, Rijswijk, juni 1995.
 - Un futuro; Antillianen en Arubanen in Dordrecht, project first offenders. Samenwerkingsverband Dienst Welzijn Gemeente Dordrecht en FORSA Zuid-Holland, 1993.